

Försäkring och terrorism

Insurance and terrorism

Andreas Albinsson

Handledare: Harald Ullman

Examinator: Anders Holm

Sammanfattning

I Europa samt i vår övriga omvärld har hotet från terrorister under de senaste åren ökat. Därför är det av betydelse att försäkringsskydd finns att tillgå när eller om vi drabbas av terroristers våldshandlingar, för att åtminstone mildra vårt ekonomiska lidande. I denna masteruppsats får läsaren bland annat bekanta sig med vilka försäkringsmöjligheter som de större försäkringsgivarna har att erbjuda privatpersoner samt företag, avseende skada som har orsakats av terrorism. I uppsatsen behandlas försäkringar där skydd mot terrorism undantas helt eller till vissa delar. Detta gör det betydelsefullt att analysera i vilken utsträckning försäkringsbolag har rätt att undanta terrorrisker samt vilket rörelseutrymme försäkringsbolag har beträffande att inte uppställa undantag för nämnda risker. Vidare framförs resonemang om hur samhället påverkas av att försäkringsskydd, i vissa fall, saknas på området samt hur rimligt det är att försäkringsbranschen saknar en gemensam definition av terrorism.

Terrorism kan ibland klassificeras som krigsliknande händelse. I uppsatsen behandlas därför också frågor om hur klassificeringen teoretiskt sett kan komma att påverka försäkringsersättningen vid ett eventuellt terrorsscenario.

Innehållsförteckning

Sammanfattning

Förkortningar och förklaringar

1	Inledning	7
1.1	Problembakgrund.....	7
1.2	Problemformulering.....	8
1.3	Syfte.....	8
1.4	Avgränsning.....	9
1.5	Metod.....	9
1.6	Disposition.....	10
2	Terrorism.....	11
2.1	Allmänt om terrorism	11
2.1.1	Statsterrorism	11
2.1.2	Nationell och internationell terrorism	11
2.2	Terroristlagstiftning och grundlagsutredning	12
2.2.1	Terroristbrottslagen	12
2.2.2	Grundlagsutredning om terroristangrepp	12
2.2.3	Terroristlagstiftning i Danmark.....	13
3	Force majeure.....	14
3.1	Förklaring av begreppet.....	14
3.2	Krig och krigsliknande händelse	14
3.2.1	Internationell väpnad konflikt	15
3.2.2	Krigsförsäkringslagen	15
3.3	Force majeure i lagtext	16
3.4	Force majeure utanför försäkringsbranschen	16
3.4.1	AB 04	16
3.4.2	NL 09.....	16
3.4.3	ICC - Näringslivets världsorganisation	17
4	Försäkringsregler	18
4.1	Försäkringsbolagens skyldigheter	18
4.1.1	Stabilitetsprincipen	18
4.1.2	Solvenskapitalkrav	19
4.2	Kumulrisk	19
4.3.1	Otillräckligt försäkringsbelopp vid ansvarsförsäkring.....	19
5	Försäkringsbolagens villkor.....	20

5.1	Tvåsidighet inom force majeure	20
5.2	Inom transportsektorn	20
5.3	Hemförsäkring	21
5.3.1	Folksam	21
5.3.2	If Skadeförsäkring	21
5.3.3	Länsförsäkringar	22
5.3.4	Topdanmark Forsikring	22
5.3.5	Sammanfattning hemförsäkring	23
5.4	Företagsförsäkring	24
5.4.1	Folksam	24
5.4.2	If Skadeförsäkring	24
5.4.3	Länsförsäkringar	25
5.4.4	Trygg-Hansa	27
5.4.5	Zürich	28
5.4.6	Sammanfattning företagsförsäkring	29
6	Analys	31
6.1	Terroristbrottslagen och terrorismdefinitionerna	31
6.2	Olika terrorbegrepp i Länsförsäkringars försäkringsvillkor	36
6.3	Legitimitet av ersättningsbegränsning	38
6.3.1	NBCR-begränsning	40
6.3.2	Rörelseutrymme för undantag	43
6.3.3	Ersättningsbegränsningens konsekvenser för samhället	44
6.4	Force majeure och terrorism	45
6.4.1	Terrorism som force majeure	46
6.4.2	Terrorism som krigsliknande händelse	48
6.4.2.1	Storskaliga terrorishandlingar	49
6.4.3	Tvåsidighet även för terrorism?	49
7	Terrorscenarier – praktiska exempel	51
7.1	NBCR - mjältbrandsattacker	51
7.1.1	Analys	51
7.1.1.1	Hemförsäkring	51
7.1.1.2	Företagsförsäkring	52
7.1.1.3	Sammanställning	53
7.2	Självordsbombare på Drottninggatan	53
7.2.1	Analys	54

7.2.1.1	Hemförsäkring	54
7.2.1.2	Företagsförsäkring	54
7.2.1.3	Sammanställning	55
7.3	Explosion på Stockholms Centralstation	55
7.3.1	Analys.....	56
7.3.1.1	Hemförsäkring	56
7.3.1.2	Företagsförsäkring	56
7.3.1.3	Ansvarsförsäkring	57
7.3.1.4	Sammanställning.....	58
8	Slutsats	59
8.1	Vilka konsekvenser får försäkringsbranschens olika terrorismdefinitioner för försäkringstagare och bör en gemensam definition utarbetas?.....	59
8.2	Vilken legitimitet har ersättningsbegränsningar vid terrorskada?.....	59
8.3	Är gränsen mellan terrorism och force majeure tydlig?	60
	Käll- och litteraturförteckning.....	61

Förkortningar och förklaringar

- **AvtL - Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område**
- **FAL - Försäkringsavtalslag (2005:104)**
- **FRL - Försäkringsrörelselag (2010:2043)**
- **HD - Högsta domstolen**
- **Järnvägstrafiklag - Järnvägstrafiklag (1985:192)**
- **Krigsförsäkringslag - Lag (1999:890) om försäkringsverksamhet under krig eller krigsfara m.m.**
- **Kumul - Många försäkringsfall vid samma skadetillfälle**
- **RF - Regeringsformen**
- **Terroristbrottslag - Lag (2003:148) om straff för terroristbrott**

1 Inledning

1.1 Problembakgrund

Den 11 september år 2001 inträffade en storskalig terrorhandling på Manhattan i New York City, USA.¹ Efter terrorattacken har världen fått uppleva en mängd ytterligare attentat, såsom självmordsattacker i Londons tunnelbana år 2005, bombdåd i Stockholm år 2010, massskjutning på ön Utöya i Norge år 2011 samt flera terrorattentat i Paris år 2015. I Europa samt i vår övriga omvärld har hotet från terrorister under de senaste åren ökat. I förhållande till detta ökade hot har det förebyggande säkerhetsarbetet mot terrorism förhöjts. Terrorhandlingen som riktades mot tvillingtornen i New York anses emellertid ha givit upphov till startskottet i kampen mot terrorism.²

Konsekvenserna av terrorattentat kan vara förödande med många drabbade parter. Följderna kan exempelvis bestå av sakskador och personskador. I en sådan situation har den som lidit skada rätt till skadeståndersättning från skadevällaren för att således försättas i samma situation som förelåg innan skadetillfället.³ Vid terrorbrott är dock möjligheterna att erhålla skadestånd minimala för den skadelidande. Ett skydd mot denna problematik kan vara att i förväg teckna en försäkring.⁴ Enligt exempelvis Länsförsäkringars kombinerade företagsförsäkring framgår det att försäkringen gäller för egendomsskada, avbrottsskada, extrakostnad, hyresförlust och följdskada vid skada vars uppkomst eller omfattning direkt eller indirekt orsakats av eller står i samband med terroristattack.⁵ Dock finns undantag för när försäkringen gäller. Dessa återkommer jag till i arbetets femte kapitel.⁶ Vidare framkommer det av försäkringens allmänna avtalsbestämmelser att försäkringsavtalet, under avtalsperioden, kan förändras vid en terroristattack. Förändringen kan bestå av att försäkringsbolaget exkluderar eller ändrar sitt åtagande enligt avtalet, om bolagets återförsäkring ändras på grund av skada orsakad av terrorism.⁷

I Länsförsäkringars företagsförsäkring framkommer det också att försäkringen inte omfattar skada som uppkommit i samband med force majeure i form av krigssituationer.⁸ Någon förklaring av vad som utgör krig eller krigsliknande händelse lämnas inte. Exempelvis är

¹ Nationalencyklopedin, 11 september-attackerna. I attacken totalraserades World Trade Centers tvillingtorn av flygplan som hade blivit kapade av terrorister. Antalet dödsoffer i de angripna byggnaderna uppgick till 2996 st.

² Säkerhetspolisen.

³ Jan Hellner/Marcus Radetzki, Skadeståndsrätt, Uppl.9. Norstedts Juridik. 2014. s. 36.

⁴ Se 1 kap. 1 § FAL.

⁵ Länsförsäkringar, V 065:13 avsnitt X. (a)Allmänna undantag 05.2.

⁶ Undantag från X. 05.2 framgår av X. 05.1.

⁷ Se V 065:13, Y. 02.10.

⁸ Se V 065:13, X. 02 och Y. 13.

Islamiska staten å ena sidan en stämplad terroristorganisation, vilket talar för att gruppens våldsdåd ska klassificeras som terroristattacker. Å andra sidan framhävs Islamiska staten av Frankrikes president François Hollande som en ”terroristarmé” som utför krigsförklaringar mot stater.⁹ Det senare utgör eventuellt stöd för force majeure, eftersom krigsliknande händelse ingår i force majeure.¹⁰

Det finns försäkringsbolag som erbjuder ersättning för skador som orsakas av terrorister, men det finns också försäkringsbolag som inte utger ersättning för denna skadetyp.¹¹ Därför är det intressant att analysera vilken legitimiteten ersättningsbegränsningar har vid terrorskada. Ytterligare skillnader mellan olika försäkringsbolag är att definitionen av vad som utgör terrorism skiljer sig åt.¹² Resultatet av detta kan eventuellt vara att ett försäkringsbolag bedömer att en handling utgör terrorism medan ett annat bolag bedömer handlingen annorlunda, vilket möjligen kan medföra konsekvenser för försäkringstagare.

1.2 Problemformulering

Terrorism utgör ett hot mot samhället och det är därför av stor vikt att människor erbjuds möjlighet att erhålla kompensation för skada orsakad av terroristbrott. Av denna anledning bör följande frågeställningar besvaras:

- Vilka konsekvenser får försäkringsbranschens olika terrorismdefinitioner för försäkringstagare?
- Bör en gemensam terrorismdefinition utarbetas?
- Vilken legitimitet har ersättningsbegränsningar vid terrorskada?
- Är gränsen mellan terrorism och force majeure tydlig?

1.3 Syfte

Syftet med uppsatsen är att analysera om det är nödvändigt att försäkringsbranschen utformar en gemensam definition av terrorism på grund av eventuella skillnader mellan dagens definitioner. Vidare är syftet att analysera i vilken utsträckning det är legitimt att helt eller delvis undanta terrorattacker från skadeförsäkringen, för att se om försäkringsbolag efterlever sina skyldigheter enligt FRL. Avsikten är även att klargöra om terrorism innefattas i force majeure, vilket i så fall kan ha betydelse vid en skadereglering.

⁹ SVT, Robin Linderborg.

¹⁰ Jan Ramberg/Johnny Herre, Allmän köprätt, Uppl.7. Norstedts juridik. 2014. s. 197.

¹¹ Se 5 kap.

¹² Ibidem.

1.4 Avgränsning

Arbetet omfattar försäkringsvillkor i hemförsäkringar och företagsförsäkringar. Huvudsakligen består uppsatsen av information hämtad ur svenskt material, med visst undantag där utländskt material är användbart. Det utländska materialet, bestående av dansk lagtext samt försäkringsvillkor från ett av Danmarks större försäkringsbolag, medtas på grund av Danmarks terrorförsäkringspool.¹³ Avsikten är inte att behandla frågor om rätt till ersättning vid terrorhandlingar som inträffar i utlandet när försäkringstagaren är på resa eller i övrigt uppehåller sig utomlands.

1.5 Metod

Arbetet inleds med en förklaring av vad som avses med terrorism och force majeure. Terrorism förklaras med hjälp av lagtext, förarbeten och empirisk fakta. Innebörden av terrorism saknas i doktrinen, varför fakta inte har kunnat inhämtas ur denna. Force majeure redogörs med hjälp av lagtext, förarbeten, doktrin samt olika branschavtal. Branschavtalen används för att visa hur definitionen av force majeure kan se ut i praktiken. Vidare för att undersöka om gränsen mellan terrorism och force majeure är tydlig används olika försäkringsbolags definitioner av begreppen.

För att besvara mina frågeställningar om vilka konsekvenser olika terrorismdefinitioner kan få för försäkringstagare och om branschen bör utforma en gemensam definition av terrorism, analyseras olika försäkringsbolags terrorismdefinitioner som jämförs med terroristbrottslagen.

För att analysera vilken legitimitet försäkringsbolag har när det handlar om att begränsa ersättning vid terrorskada används FRL, förarbeten till lagen, regler från Finansinspektionen samt egna normativa resonemang. Olika försäkringsbolags villkor används också, eftersom villkoren visar hur ersättningsbegränsningar ser ut på försäkringsmarknaden.

I slutet av uppsatsen analyseras fiktiva och autentiska terrorscenarier med hjälp av försäkringsvillkoren och det analyserade materialet om ersättningsbegränsningar. Detta sker bland annat för att underbygga mina ställningstaganden om ersättningsbegränsningar. Både fiktiva samt autentiska scenarier tas med på grund av en ökad variation av skadehändelser. I scenarierna behandlas försäkringstagares rätt till försäkringsersättning när skada har uppkommit till följd av terrorism.

¹³ Om terrorförsäkringspool, se avsnitt 2.2.3.

1.6 Disposition

I uppsatsens andra kapitel finns lagtext, förarbeten och empirisk fakta som beskriver vad som kännetecknar terrorism. Det tredje kapitlet är utformat i likhet med kapitel två, men handlar istället om force majeure. Kapitel tre innehåller även doktrin samt olika branschavtal som tydliggör innebörden. Force majeure i form av krig och krigshändelser förklaras också.

I det fjärde kapitlet framförs vilka principer försäkringsgivare har att följa vid bedrivande av försäkringsverksamhet. Principerna är viktiga för uppsatsens analys i fråga om legitimiteten att begränsa försäkringsersättning för terrorskador. Ytterligare framgår det kortfattat om fördelning av försäkringsersättning.

I kapitel fem finns försäkringsvillkor avseende ersättningsmöjlighet för skada som kategoriseras terrorism respektive force majeure, där tyngdpunkten ligger på terrorism.

Sjätte kapitlet består av en djupgående analys, i vilken uppsatsens frågeställningar behandlas. Kapitel sju innehåller tre skadescenarier, som har ett samband med terrorism, som i teorin kan eller redan har inträffat i Sverige. Här utreds vilka möjligheter till försäkringsersättning som erbjuds. I min framställning av attackerna är inte min avsikt att enbart utgå ifrån vad som faktiskt inträffade, utan även se vad som hade kunnat inträffa. Det som utgör underlag för ersättningsbedömningen är terrorismvillkor ur hemförsäkringarna, företagsförsäkringarna samt annat material som framgår av kapitel två, tre och sex. I det åttonde kapitlet finns uppsatsens slutsats. I slutsatsen besvaras uppsatsens frågeställningar.

2 Terrorism

2.1 Allmänt om terrorism

Terrorism är våldshandlingar som utförs, utan hänsyn till om oskyldiga får lida, med avsikt att ingjuta fruktan och påverka samhället och/eller ett lands politik. Våldshandlingar av denna karaktär används av politiskt extrema organisationer på både höger- och vänsterskalan. Även religiösa, nationalistiska och revolutionära grupper använder terrorism som ett vapen. Till och med regeringar och enskilda personer kan begå gärningar av nämnda slag.¹⁴

Terrorism är tillsammans med andra skadehändelser, såsom exempelvis naturkatastrofer, svåra för försäkringsbolag att hantera. Anledningen till detta är att händelserna inträffar relativt sällan, men när de väl inträffar kan skadorna vara av mycket stor karaktär. För att beräkna terrorskadorna använder sig försäkringsbolag av analysavdelningar som ägnar sig åt omvärldsbevakning på olika fronter. Exempelvis bistår säkerhetsexperter för att förutse terroraktioner.¹⁵

Begreppet terrorism indelas i tre underkategorier; statsterrorism, nationell terrorism samt internationell terrorism. Indelningen sker utifrån terroristernas förhållande till en viss stat.¹⁶

2.1.1 Statsterrorism

Denna gren av terrorism utkämpas på uppdrag av eller går att hänföra till en specifik stat. I synnerhet aktualiseras statsterrorismen mot meningsmotståndare som kritiserar regimen från utlandet. Av länder som angetts för att beordra aktioner med syfte att beröva livet av politiska motståndare och andra liknande handlingar utomlands kan nämnas Iran, Syrien och Pakistan. Stater som USA och Israel anklagas också för att ha begått statsterrorism, i syfte att döda människor som deltagit i terroraktioner eller på annat sätt varit involverade i terrorism som riktats mot USA eller Israel.¹⁷

2.1.2 Nationell och internationell terrorism

Terrorism med nationell karaktär innebär att våld utövas av grupper som anser att det föreligger politiska eller sociala missförhållanden i samhället. Våldet riktas framförallt mot den egna staten och dess institutioner samt intressen.¹⁸

¹⁴ Nationalencyklopedin, Terrorism.

¹⁵ SOU 2013:28. s. 89 f.

¹⁶ Nationalencyklopedin, Terrorism.

¹⁷ Nationalencyklopedin, Statsterrorism.

¹⁸ Nationalencyklopedin, Nationell terrorism.

Internationell terrorism påminner mycket om den nationella terrorismen. En skiljelinje är emellertid att denna även inriktar sig på mål som är belägna utanför hemlandet. Syftet är att terroraktionerna ska erhålla större uppmärksamhet på den internationella arenan.¹⁹

2.2 Terroristlagstiftning och grundlagsutredning

2.2.1 Terroristbrottslagen

I Sverige implementerades terroristbrottslagen den 1 juli år 2003 och härrör från ett inom EU antaget rambeslut beträffande bekämpning av terrorism.²⁰ Av lagen framgår det att terroristbrott kan vara mord, dråp, grov misshandel, människorov, grov skadegörelse, mordbrand, flygplatssabotage, vapenbrott, spridande av gift eller smitta etc.²¹ Rekvisiten för att dessa brott ska ha en anknytning med terrorism, och inte klassificeras som vanlig kriminalitet, är för det första att gärningen allvarligt kan skada en stat eller en mellanstatlig organisation (objektivt rekvisit). Gärningen kan allvarligt skada en stat eller en mellanstatlig organisation även om den riktar sig mot endast en enskild person²². För det andra krävs det att syftet med handlingen (subjektivt rekvisit) är att antingen (1) injaga allvarlig fruktan hos en befolkning, (2) otillbörligen tvinga offentliga organ eller en mellanstatlig organisation att vidta eller att avstå från att vidta en åtgärd, eller (3) allvarligt destabilisera eller förstöra grundläggande politiska, konstitutionella, ekonomiska eller sociala strukturer i en stat eller i en mellanstatlig organisation.²³

2.2.2 Grundlagsutredning om terroristangrepp

Av en grundlagsutredning²⁴ som gjordes år 2008 framkommer det att ett terroristangrepp av tillräckligt storskalig karaktär betraktas som krig eller krigsfara.²⁵ Vidare framgår det av grundlagsutredningen att 15 kap. RF, där regler anges beträffande vad som gäller om Sverige utsätts för ett väpnat angrepp eller hamnar i krig eller krigsfara, även aktualiseras vid ett terroristangrepp som i storlek liknar det mot World Trade Center i New York.²⁶

¹⁹ Nationalencyklopedin, Internationell terrorism.

²⁰ Rådets rambeslut 2002/475/RIF av den 13 juni 2002 om bekämpande av terrorism.

²¹ Se 3 § Lag (2003:148) om straff för terroristbrott.

²² Prop. 2002/03:38 s. 87.

²³ Se 2 § terroristbrottslagen.

²⁴ SOU 2008:125. s. 518.

²⁵ SOU 2013:28. s. 203.

²⁶ SOU 2008:125. s. 518 f.

2.2.3 Terroristlagstiftning i Danmark

I Danmark föreligger ett system för återförsäkring av vissa risker hänförliga till terrorism. Systemet regleras i ”Lov nr. 469 om en terrorforsikringsordning på skadeforsikringsområdet” och är tillämpligt både för inhemska samt utländska icke livförsäkringsbolag som erbjuder försäkringsskydd i Danmark. Syftet med lagen är att möjliggöra för skadelidande att erhålla försäkringsersättning för förlust till följd av skador på byggnader, lösöre, bilar, fartyg och tåg förorsakade av terroristattacker med nukleära, biologiska, kemiska eller radioaktiva medel, så kallad NBCR-terrorism.²⁷ Sådana typer av terroristangrepp är i de flesta svenska försäkringsvillkor undantagna från ersättning, vilket förklaras närmare i uppsatsens femte kapitel.

Den danska regeringen utställer, utöver försäkringsbolagens (icke-livbolags) ansvarsåtagande, en garanti i form av att kompensera skadelidande för förlust som bolagen saknar resurser till att ersätta, samtidigt som den internationella återförsäkringsmarknaden inte har tillräcklig kapacitet för att täcka den typen av risker. Denna garanti utställs bland annat för att försäkringsbolagen ska, också i framtiden, erbjuda försäkringsskydd för NBCR-risker. Utan statliga garantier anser danska myndigheter att risken är stor att försäkringsbolag upphör att försäkra nämnda skadetyper. När lagen år 2008 ikraftträdde betraktade myndigheter i Danmark att det förelåg ett misslyckande på den globala marknaden beträffande att försäkra terrorrisker av NBCR-karaktär.²⁸ Avgörande för att danska staten över huvud taget ska utställa garanti till ett försäkringsbolag är att försäkringsbolagets utfärdade försäkringar omfattar NBCR-risker.²⁹

Mer ingående innebär den statliga återförsäkringsgarantin att alla försäkringsbolag som erbjuder försäkringsskydd för NBCR-risker är förpliktade att vara medlemmar i ”terrorforsikringsordningen”. Medlemmarna ska sedan erlagga en årlig riskpremie till den danska staten.³⁰ De deltagande medlemsföretagen bildar en juridisk enhet som är förpliktad att administrera premiebetalningarna. Enheten ska också utbetala skadeersättning till medlemmarna samt eventuellt återbetala det belopp som staten har erlagt vid aktualisering av den statliga garantin, med avdrag för erlagd premierisk.³¹

²⁷ SOU 2013:28. s. 167. Se 3 § Lov nr. 469 om en terrorforsikringsordning på skadeforsikringsområdet.

²⁸ SOU 2013:28. s. 167 f.

²⁹ 2 § 1 st. samt 3 § terrorforsikringsordning.

³⁰ 4 § 1 st. terrorforsikringsordning.

³¹ 6 § 1 st. terrorforsikringsordning.

3 Force majeure

3.1 Förklaring av begreppet

Force majeure är ett franskt uttryck, som direkt översatt till svenska betyder ”högre makt” (tyska Höhere Gewalt, engelska Act of God, latin vis major samt på gammalsvenska “händelser de av högre hand komma”). Uttrycket används inom juridiken och innebär att en avtalskontrahent, på grund av särskilda omständigheter, befrias från att fullgöra en avtalsförpliktelse.³² I uttrycket force majeure inbegrips exempelvis krig, naturkatastrofer, myndighetsåtgärder, uppror eller allvarliga störningar på arbetsmarknaden. Gemensamt för sådana händelser är att en avtalspart inte har möjlighet att påverka utfallet. Händelserna ligger således utom kontrahentens kontrollsfär.³³

I allmänhet, utan att precist ge en beskrivning av vad som avses med inom kontroll, innebär inom kontroll direkta handlingar som en kontraktspart eller dennes anställda har vidtagit. Vidare gäller att i princip alla handlingar avseende hur en verksamhet bedrivs leder till ett ansvar för verksamhetsutövaren. Lider verksamheten brist på råmaterial eller annars har ekonomiska svårigheter är detta vanligtvis något som är föremål för inom kontroll.³⁴ En exakt precisering av gränsen mellan händelser utom kontroll och händelser inom kontroll är svår. Force majeure-händelserna enligt stycket ovan inbegrips emellertid i formuleringen utom kontroll, eftersom en part generellt sett inte kan påverka sådana situationer.³⁵

3.2 Krig och krigsliknande händelse

Krig innebär att organiserat militärt våld används för att uppnå politiska mål. Krig behöver nödvändigtvis inte utkämpas mellan stater, utan det kan också föras mellan folkgrupper inom en stat. Ett försök att klart fastställa begreppet krig, på det internationella planet, gjordes av den tredje Haagkonventionen år 1907. I enlighet med artikel 1 skulle de fördragsslutande parterna erkänna att fientligheter dem emellan inte skulle inledas utan ett tydligt meddelande härom. Detta i form av en krigsförklaring eller ett ultimatum med villkorlig krigsförklaring.³⁶

Denna konventionsbestämmelse, i försök att fastställa definitionen av krig, fick dock inte den effekt som var avsedd. Exemplet är många på väpnade konflikter som utbrutit utan en lämnad krigsförklaring eller ställande av ultimatum. Istället ska betydande vikt fästas vid den faktiska förekomsten av väpnade stridshandlingar. Något som även ska tillmätas betydelse är i vilket

³² Nationalencyklopedin, force majeure.

³³ Ramberg/Herre, a.a. s. 197.

³⁴ Eivind Eriksen, (2004) "Terrorism and Force Majeure in International Contracts," Bond Law Review: Vol. 16: Iss. 2, Article 7. s. 17.

³⁵ Ramberg/Herre, a.a. s. 198.

³⁶ SOU 1972:15, bilaga 4, s. 350.

syfte parterna handlar. En enhetlig uppfattning om innebörden av det internationellrättsliga begreppet krig föreligger dock inte. Osäkerheten har fått till följd att begreppet i mångt och mycket undviks.³⁷

Begreppen krig och krigsfara är inte definierade i vare sig svensk lag- eller motivtext. Det förutsätts emellertid att 15 kap. RF, i vilket krig omnämns, alltid ska vara tillämpligt om Sverige helt eller delvis är ockuperat. I annat fall saknas närmare förklaring av innebörden, även för vad som utgör krigsfara. I och med avsaknaden av en tydlig innebörd av dessa ankommer det på regeringen att under grundlagsenligt ansvar avgöra begreppens innebörd.³⁸

3.2.1 Internationell väpnad konflikt

En internationell väpnad konflikt föreligger när två eller flera stater använder väpnat våld mot varandra. Med stat avses generellt ett landområde med gemensam styrning som anses formellt suverän i förhållande till andra stater.³⁹ Det föreligger inget krav på en formell krigsförklaring och inte heller att motparten vidkänner att en väpnad konflikt är för handen eller att parterna erkänner att ett krigstillstånd råder mellan dem. Det uppställs inte några krav på att konflikten måste ha pågått under en bestämd tid eller förorsakat ett visst antal stridrelaterade dödsoffer. En väpnad konflikt av internationell karaktär kan även föreligga mellan en ockupationsstat och en nationell befrielseörelse.⁴⁰

3.2.2 Krigsförsäkringslagen

Krigsförsäkringslagen är en fullmaktslag som blir aktuell under vissa angivna förutsättningar. Dessa förutsättningar blir tillämpliga bland annat när Sverige är i krig.⁴¹ Vidare får regeringen föreskriva att lagens bestämmelser ska aktualiseras om landet är i krigsfara eller att det råder sådana utomordentliga förhållanden som är föranledda av att det är krig utanför Sveriges gränser eller av att Sverige har varit i krig eller krigsfara. Bland annat innebär lagen att staten får meddela skadeförsäkring på transportområdet mot krigsrisker etc.⁴² Exempelvis kan storskaliga terroristangrepp som är riktade mot Sverige utgöra sådana risker.⁴³

³⁷ SOU 1972:15, bilaga 4, s. 350-353.

³⁸ Prop. 2009/10:80, s. 204.

³⁹ Nationalencyklopedin, stat.

⁴⁰ Prop. 2013/14:146, s. 259 f.

⁴¹ Prop. 1998/99:85, s. 52. Se även 1kap. 1 § krigsförsäkringslagen.

⁴² 1 kap. 2 § samt 4kap. 1 § krigsförsäkringslagen.

⁴³ SOU 2013:28, s. 203.

3.3 Force majeure i lagtext

I enlighet med järnvägstrafiklagens 2 kap. 2 § gäller att den som bedriver järnvägsverksamhet är förpliktad att ersätta skada som passagerare lider, om skadan har uppkommit till följd av järnvägsdriften. I detta innefattas att resenären uppehåller sig i eller stiger på eller av ett järnvägsfordon. Det föreligger dock undantag för när järnvägens strikta ansvar aktualiseras. Vid situationer när skadan förorsakats av omständigheter som saknar ett samband med järnvägsdriften och som för järnvägsbolaget varit omöjliga att undgå eller förebygga följderna av, är järnvägsverksamheten fri från ansvar. Denna ansvarsfrihet grundar sig i force majeure.⁴⁴ Under uppsatsens avsnitt 7.3 framställs ett terrorismscenario där lagregeln återigen kommer att behandlas.

3.4 Force majeure utanför försäkringsbranschen

3.4.1 AB 04

I 4 kap. 3 § 2-5 p. AB 04 återfinns force majeure-bestämmelser. Denna paragraf handlar om att entreprenören har rätt till erforderlig förlängning av kontraktstiden om densamme hindras att färdigställa sina åtaganden inom kontraktstiden på grund av bland annat force majeure. Punkterna 2 och 4 handlar om myndighetsbeslut och väderförhållanden. I punkt 3 omnämns krig, försvarsberedskap, epidemi, strejk, blockad, eller lockout som godtagbara omständigheter. I punkt 5 inryms emellertid i princip vad som helst som entreprenören kan anföra utöver vad som framgår av regelns tidigare punkter. Entreprenören måste dock påvisa att den åberopade omständigheten (1) har hindrat arbetet, (2) att förhållandet varit av väsentlig betydelse, (3) att förhållandet har varit oförutsett för densamme och (4) att omständighetens skadliga effekt inte har gått att hindra.⁴⁵

3.4.2 NL 09

NL 09 är allmänna leveransbestämmelser som tillämpas om parterna har avtalat därom. De allmänna leveransbestämmelserna gäller för leveranser av maskiner och annan mekanisk, elektrisk och elektronisk utrustning inom och mellan Danmark, Finland, Norge och Sverige. I avtalet finns befrielsegrunder som kan aktualiseras om avtalets fullgörande hindras eller blir oskäligt betungande för en avtalspart. Omständigheter som utgör befrielsegrund är: arbetskonflikt och alla andra omständigheter som kontrahenterna inte råder över, såsom naturkatastrofer, eldsvåda, extrema naturhändelser, krig, mobilisering eller militärinkallelser av

⁴⁴ Åke Lewerentz, Karnov, en lagkommentar 2 kap. 2 § järnvägstrafiklag (1985:192).

⁴⁵ Stig Hedberg, Kommentarer till AB 04, Svensk Byggtjänst, 2005. s. 69 ff.

liknande omfattning med flera. Dessa befrielsegrunder rubriceras force majeure och tillämpas endast om händelsernas inverkan på avtalet varit av oförutsedd karaktär.⁴⁶

3.4.3 ICC - Näringslivets världsorganisation

ICC arbetar för att underlätta internationell affärsverksamhet och detta genomförs bland annat genom upprättande av avtalsmodeller. I organisationens olika avtal finns alltid en force majeure-klausul.⁴⁷ En sådan standardklausul upprättades år 2003 och denna inkluderar även terrorism. Utöver terrorism ingår krig (oavsett krigsförklaring eller inte), väpnade konflikter, fientligheter, inbördeskrig, naturkatastrofer, explosioner etc.⁴⁸ Rekvisiten, för att hindret ska utgöra force majeure, är att det ska vara (a) utom kontroll, (b) oförutsett samt (c) ej rimligt att undvika eller övervinna effekterna av hindret.⁴⁹ Terrorism implementerades i force majeure-klausulen till följd av 11 september.⁵⁰

⁴⁶ NL 09 p.36. s. 2.

⁴⁷ ICC - Näringslivets världsorganisation.

⁴⁸ 3 § [a-g], ICC Force Majeure Clause 2003.

⁴⁹ 1 §, ICC Force Majeure Clause 2003.

⁵⁰ Eivind Eriksen (2004). s. 11.

4 Försäkringsregler

4.1 Försäkringsbolagens skyldigheter

För att ett bolag ska tillåtas att bedriva försäkringsrörelse krävs det att bolaget erhåller ett tillstånd, vilket utfärdas av Finansinspektionen.⁵¹ Ett företag ska erhålla ett sådant tillstånd om bland annat den planerade verksamheten kan antas uppfylla kraven enligt bestämmelserna i FRL.⁵² Den som har för avsikt att utöva skadeförsäkringsrörelse har att välja mellan en eller flera försäkringsklasser som ska omfattas av bolagets verksamhet. Exempel på sådana klasser är ”olycksfall”, ”sjukdom”, ”luftfartyg”, ”godstransport”, ”brand och naturkrafter”, ”annan sakskada”, ”motorfordonsansvar” etc.⁵³ Enligt 2 kap. 11 § FRL framgår det att dessa klasser är 18 stycken till antalet och att försäkringsföretaget efter att ha erhållit tillstånd har rätt att erbjuda försäkringsskydd för klasser eller risker som hänför sig till dessa. Finansinspektionen uppställer föreskrifter om vilka specifika risker som hänförs till varje försäkringsklass. Beträffande till exempel försäkringsklass ”luftfartyg” framkommer det att försäkringsbolaget har att erbjuda försäkringsskydd för all skada på eller förlust av luftfartyg om tillstånd beviljats för skadeförsäkringsklassen. För klassen ”brand och naturkrafter” gäller all skada på eller förlust av egendom som orsakas av brand, explosion, storm, annan naturkraft än storm med flera.⁵⁴

När ett företag söker tillstånd att bedriva försäkringsrörelse ska företaget bifoga en verksamhetsplan som bland annat innehåller uppgifter om den typ av risker och åtaganden som företaget avser att försäkra.⁵⁵ I ett försäkringsbolags bolagsordning finns information om vilka försäkringsklasser bolaget kan försäkra. Exempelvis anger Folksam att alla 18 klasser kan försäkras i bolaget.⁵⁶

4.1.1 Stabilitetsprincipen

Väljer ett bolag att bedriva försäkringsrörelse har bolaget också att ta hänsyn till vissa grundläggande bestämmelser. I ett försäkringsbolag är stabiliteten viktig och rörelsen ska drivas med en för rörelsens omfattning och art tillfredsställande soliditet, likviditet och kontroll över försäkringsrisker, placeringsrisker och rörelserisker, i syfte att åtaganden mot försäkringstagare och andra ersättningsberättigade på grund av försäkringar kan fullgöras. Regeln benämns stabilitetsprincipen.⁵⁷ Syftet med principen är att försäkringsbolagets förmåga att långsiktigt

⁵¹ 2 kap. 1 § FRL. Se 2 kap. 15 § FRL.

⁵² 2 kap. 4 § 1 st. FRL.

⁵³ 2 kap. 11 § FRL.

⁵⁴ Finansinspektionens författningssamling 2011:8. 2 §.

⁵⁵ Finansinspektionens författningssamling 2011:21. 3 §.

⁵⁶ Bolagsordning Folksam.

⁵⁷ 4 kap. 1 § FRL.

infria sina förpliktelser enligt ingångna avtal ska säkras.⁵⁸ Vidare ska försäkringsföretagets rörelse drivas enligt god försäkringsstandard. Det sistnämnda innebär bland annat att försäkringsbolaget ska ha en väl fungerande administration.⁵⁹

4.1.2 Solvenskapitalkrav

Solvenskapitalkravet utgör den minsta storleken på det medräkningsbara primärkapitalet som krävs för att försäkringsbolag med 99,5 procents sannolikhet ska ha tillgångar under de kommande tolv månaderna som täcker värdet av åtagandena gentemot försäkringstagare och andra ersättningsberättigade på grund av försäkringar (skyddsnivå).⁶⁰ Vid beräkning av solvenskapitalkravet ska minst följande risker beaktas: 1. försäkringsrisker, 2. marknadsrisker, 3. kreditrisker, och 4. operativa risker.⁶¹

4.2 Kumulrisk

Situationer när många parter, i detta fall försäkringstagare, vid samma tillfälle får vidkännas förlust betraktas som kumul. Detta kan exempelvis handla om att flera försäkringsobjekt är placerade nära intill varandra och att försäkringsgivaren vid en och samma skadehändelse har att utbetala ersättning för skada på flera sådana objekt. Sådana situationer kan uppkomma vid naturkatastrofer, terrorism etc.⁶² Högsta ersättning vid kumulriskskador framgår av försäkringsbrevet.⁶³

4.3.1 Otillräckligt försäkringsbelopp vid ansvarsförsäkring

I kapitel fem framkommer det vilka företagsförsäkringar som uppställer om ansvarsförsäkringen kan tänkas aktualiseras vid skada som antas vara direkt eller indirekt, helt eller till någon bidragande del orsakad av terroristhandling. I en situation när försäkringsbeloppet inte är tillräckligt för att tillgodose alla skadeståndsanspråk, ska försäkringsersättningen beräknas i förhållande till varje skadelidandes anspråk. Om försäkringsbolaget har skäl att anta att flera skadeståndsanspråk som omfattas av samma försäkringsbelopp är att vänta, behöver försäkringsbolaget bara utge så stor försäkringsersättning som den skadelidande kan väntas få rätt till när alla skador är kända. Detta gäller dock inte om det har gått mer än två år sedan det första anspråket riktades.⁶⁴ Ett exempel på när en ansvarsförsäkring eventuellt kan aktualiseras framkommer under avsnitt 7.3.1.3.

⁵⁸ Prop. 1998/99:87. s. 391.

⁵⁹ 4 kap. 3 § FRL. Se Prop. 2009/10:246. s. 387.

⁶⁰ 8 kap. 1 § FRL.

⁶¹ 8 kap. 2 § FRL.

⁶² SOU 2005:85. s. 31. Se även Finansinspektionens författningssamling. 2011. Definitioner. s. 2.

⁶³ Länsförsäkringar, V 065:13 avsnitt I. s. 1.

⁶⁴ Prop. 2003/04:150 s. 232. Se även 9 kap. 9 § FAL.

5 Försäkringsbolagens villkor

5.1 Tvåsidighet inom force majeure

Försäkringsbolag har i sina villkor undantag för force majeure i två avseenden. Det första är att försäkringen inte gäller för förlust som kan uppstå när försäkringsbolag hindras i sin administration eller liknande på grund av force majeure-händelse och därför saknar möjlighet att, inom avtalad tidsfrist, utbetala försäkringsersättning, utreda skada eller vidta reparationsåtgärd (force majeure-klausul). Det andra är att försäkringen inte aktualiseras om skadan har uppkommit hos försäkringstagare i samband med händelser såsom krig, krigsliknande situationer och liknande (krigs-klausul).⁶⁵

5.2 Inom transportsektorn

Försäkringsbolagen har inom transportsektorn, i sina krigsklausuler, normalt sett friskrivit sig från ansvaret att ersätta skador som är förorsakade av eller har ett samband med krigssituationer. Normalt sett undantas även terrorrisker. På järnvägsområdet kan förvisso terrorrisker tecknas i en separat försäkring.⁶⁶ Inom flygförsäkringsbranschen är försäkringsavtalen standardiserade och innehåller en typ av krigsklausul, som undantar ersättning för skador orsakade av till exempel krig, sabotage, terroristhandlingar med mera.⁶⁷

På grund av händelser mellan Israel och Palestinska befrielsefronten år 1968 införde Londonmarknaden, inom flygförsäkringen, en klausul som undantar bland annat krig och terrorism från ersättning. Denna klausul benämns AVN 48B och är idag, efter 11 september, en del av alla flygförsäkringsvillkor. Det är dock möjligt att förhandla med försäkringsgivaren om att en särskild krigsförsäkring ska täcka för sådana skador som AVN 48B undantar.⁶⁸ Inom vissa branscher är nämligen behovet av en krigsförsäkring tillräckligt stort att försäkringsskyddet inte kan undantas helt. På transportområdet anses skyddet vara alldeles nödvändigt, för att säkerställa försörjningsbehovet även när risken för skada är hög. Således erbjuder försäkringsbolag krigsförsäkring som är hänförlig till transporter på sjön och i luften. Detta försäkringsskydd är emellertid avgränsat till att gälla för potentiella skaderisker som förekommer i geografiskt begränsade krig eller krigskonflikter. Exempelvis täcker försäkringen skada på grund av kvarvarande minor från föregående krig etc. Krigsförsäkringen gäller sålunda inte vid förlust som uppkommer under mera omfattande krigsförhållanden i världen, såsom större krig i Europa. Avsaknad av försäkringsskydd vid större krig påverkar transportbranschen

⁶⁵ Se 5 kap.

⁶⁶ SOU 2013:28. s. 101.

⁶⁷ SOU 2013:28. s. 173 f.

⁶⁸ Ibidem.

negativt. För att transportererna även ska fortgå under svåra och riskfyllda tider kan staten därför erbjuda ett försäkringsskydd under krig och krigsfara.⁶⁹

5.3 Hemförsäkring

5.3.1 Folksam

Beträffande skada som uppkommer i samband med terrorhandling anges det att ersättning utbetalas, om skadeorsaken beror på någon av följande omständigheter:

”Med terrorhandling avses en skadebringande handling som är straffbelagd där den begås eller där skadan uppstår och som framstår att vara utförd i syfte att

- allvarligt skrämma en befolkning
- otillbörligen tvinga offentliga organ eller en internationell organisation att genomföra eller avstå från att genomföra en viss åtgärd eller
- allvarligt destabilisera eller förstöra de grundläggande politiska, konstitutionella, ekonomiska eller sociala strukturerna i ett land eller i en internationell organisation.”⁷⁰

Det föreligger dock skadesituationer som, enligt villkoren, undantas i fråga om att erhålla skadeersättning för terrorism. Närmare bestämt rör det sig om skada som uppkommer genom att biologiska, kemiska eller nukleära substanser sprids på grund av en terrorhandling. Vidare gäller försäkringen inte för skada vars uppkomst har samband med atomkärnprocess.⁷¹

I Folksams hemförsäkring stipuleras det att försäkringen inte gäller för skada som kan uppkomma till följd av att försäkringsbolagets arbete, i form av skadeutredning, reparationsåtgärd eller ersättningsutbetalning fördröjs på grund av force majeure.⁷² Är det försäkringstagaren som direkt förorsakas skada på grund av krigshändelse är utfallet också att försäkringstagaren inte erhåller ersättning.⁷³

5.3.2 If Skadeförsäkring

Avseende terrorhandling framkommer det att If inte har några uppställda villkor som undantar eller uttryckligen medger rätt till ersättning. Någon definition av begreppet terrorism finns inte i villkoren över huvud taget. If är förvisso medlem av den danska terrorförsäkringspoolen,⁷⁴ men NBCR-skyddet är avsett för den danska marknaden där If också bedriver verksamhet.⁷⁵

⁶⁹ Prop. 1998/99:85. 7.1. s. 52.

⁷⁰ Folksam, villkor S2949. C71. s. 72.

⁷¹ Ibidem.

⁷² Folksam, villkor S2949, Hem och Villa. 2015. Allmänna bestämmelser C67. s. 72.

⁷³ Folksam, villkor S2949. C70. s. 72.

⁷⁴ Forsikring og pension.

⁷⁵ SOU 2013:28. s. 167 f.

I hemförsäkringen framgår det att en försäkringstagare som lider förlust med anledning av att försäkringsbolaget fördröjs i sitt arbete på grund av en force majeure-händelse såsom krig, krigsliknande händelse, myndighetsåtgärd, strejk etc., inte har rätt till ersättning. Inte heller aktualiseras försäkringen om skada direkt uppkommer hos försäkringstagaren och skadan har ett samband med krig eller krigsliknande händelse.⁷⁶

5.3.3 Länsförsäkringar

I händelse av terrorism utbetalas ersättning till försäkringstagaren bortsett från de undantag som även Folksam uppställer, nämligen att försäkringen inte gäller för skada som uppkommit genom spridande av kemiska, biologiska eller nukleära ämnen i samband med terrorism. Försäkringen gäller inte heller för skada som orsakats av atomkärnprocess.⁷⁷

Länsförsäkringars definition av begreppet terrorism, i hemförsäkringen, lyder:

”Organiserade våldshandlingar riktade mot civilbefolkningen i syfte att skapa skräck och allvarligt destabilisera eller förstöra de grundläggande politiska, konstitutionella, ekonomiska eller sociala strukturerna i ett land.”⁷⁸

I hemförsäkringen som tillhandahålls av Länsförsäkringar framförs det att försäkringen inte gäller för skada som uppkommer i händelse av att försäkringsbolaget saknar möjlighet att, i tid, fullgöra sina förpliktelser på grund av force majeure. Förpliktelserna kan bestå av skadeutredning, reparationsåtgärd eller att betala ut ersättning.⁷⁹ Vidare gäller enligt villkoren att skada som åsamkats försäkringstagare i samband med exempelvis krigsskador inte medger rätt till ersättning.⁸⁰

5.3.4 Topdanmark Forsikring

I Topdanmarks ”vilkår for husforsikring” finns ingen information i försäkringsvillkoren om terrorism. Däremot framgår det av ”selskaber der er tilmeldt terrorforsikringspoolen for skadeforsikring” att Topdanmark är medlem av ”terrorforsikringsordningen”. Detta innebär således att försäkringstagare hos Topdanmark, har rätt att erhålla ersättning ur ”terrorforsikringspoolen” till vilken försäkringsbolaget årligen betalar en försäkringspremie, med förutsättning att skadan har uppkommit till följd av NBCR-risker.⁸¹

⁷⁶ If Skadeförsäkring, villkor Hem 2015. Allmänna begränsningar 4.1. s. 9.

⁷⁷ Ibidem.

⁷⁸ Ibidem.

⁷⁹ Länsförsäkringar, villkor 01644, Hemförsäkring H15. Allmänna bestämmelser M.4. s. 41.

⁸⁰ Länsförsäkringar, villkor 01644. M.5. s. 42.

⁸¹ Forsikring og pension. Se även 2-3 §§ terrorforsikringsordning.

Gällande force majeure framgår det att försäkringen inte täcker för skada, som direkt eller indirekt är en följd av krigssituationer, naturkatastrofer, översvämning, frigörande av atomenergi eller radioaktivt sönderfall.⁸²

5.3.5 Sammanfattning hemförsäkring

Gällande terrorhandlingar uppställer Folksam och Länsförsäkringar liknande villkor. Beträffande NBCR-risker är dessa uttryckligen undantagna från försäkringarna. Gemensamt för bolagens terrorismdefinitioner är att handlingen ska vara ämnad att allvarligt förstöra och destabilisera strukturer i samhället samt ingjuta skräck i befolkningen. En skiljelinje är att Länsförsäkringar uppställer ett krav på att våldshandlingen ska vara organiserad och riktad mot civilbefolkningen, medan Folksam endast anger att gärningen ska vara straffbelagd. If samt Topdanmark omnämner ingenting om terrorism i aktuella villkor. Bolagen är förvisso medlemmar av ”terrorförsäkringsordningen”, vilket innebär att pengar ur den gemensamma poolen och pengar från den danska staten täcker för NBCR-skador som uppkommer i Danmark. Vidare är skador som uppkommit till följd av terrorhandlingar i stora delar skyddade av hemförsäkringarnas bestämmelser om explosioner, brand och liknande, varför ersättning kan erhållas trots att ingenting om terrorism framgår av villkoren.

Folksam, If samt Länsförsäkringar uppställer likartade villkor avseende att inte ersätta försäkringstagaren för skada som densamme lider på grund av att bolagen har fördröjts att utbetala ersättning, utreda eller reparera skada i samband med force majeure.

De tre bolagens krigsklausuler, i vilka det framgår att försäkringstagaren saknar rätt till ersättning för skada som direkt eller indirekt har orsakats av krigssituationer, överensstämmer med varandra. I krigsklausulerna uppställs händelser som avses, men någon närmare begreppsförklaring av beståndsdelarna framgår inte i villkoren.

I den danska hemförsäkringen, med Topdanmark som försäkringsgivare, skiljer sig villkoren åt från de övriga beträffande force majeure. I denna försäkring finns ingen tvåsidighet av force majeure, vilket vi finner i de svenska villkoren. Istället framgår det att ersättning för force majeure undantas helt.⁸³

⁸² Topdanmark, vilkår 6650-4, Hjemforsikring. 2014. Fælles vilkår 12. s. 8.

⁸³ Topdanmark, vilkår 6650-4, Hjemforsikring 2014. Fælles vilkår 12. s. 8 f.

5.4 Företagsförsäkring

5.4.1 Folksam

I denna kombinerade företagsförsäkring är ersättning för skada förorsakad av terrorism helt undantagen.⁸⁴ Folksams definition av terrorism är densamma som i hemförsäkringen.⁸⁵

Försäkringen omfattar inte skada som uppkommit på grund av krig, krigsliknande händelse, upplopp, rekvisition, förstörelse av eller skadegörelse på egendom genomförd av eller på order av någon regering eller nationell eller lokal myndighet, etc.⁸⁶ Försäkringsbolaget ansvarar inte heller för förlust som kan uppstå om bolagets arbete, i form av skadeutredning, utbetalning av ersättning eller återställande av skadad egendom fördröjs på grund av force majeure.⁸⁷

5.4.2 If Skadeförsäkring

Ifs definition av terrorhandling lyder:

”En skadebringande brottslig handling riktad mot allmänheten – till exempel en våldshandling eller en farlig spridning av biologiska eller kemiska substanser – som framstår att vara utförd i syfte att utöva inflytande på politiska, religiösa eller andra ideologiska organ eller att injaga skräck.”⁸⁸

I Ifs företagsförsäkring uppställs det att försäkringen inte gäller för terrorhandling i den utsträckningen skadan har uppkommit utanför Danmark, Estland, Finland, Lettland, Litauen, Norge och Sverige.⁸⁹ Framkallas skada direkt eller indirekt inom dessa länder, i samband med en terrorhandling, gäller försäkringen till ett begränsat belopp. I händelse av terrorskador är Ifs ersättningsförpliktelse, gentemot samtliga försäkringstagare och andra ersättningsberättigade i If, begränsad till 50 miljoner euro (kumulskadegräns).⁹⁰ Överstiger värdet av samtliga ersättningsgilla terrorskador (totalskadevärdet) kumulskadegränsen betalas genom denna försäkring ersättning endast för så stor del av skadan som svarar mot förhållandet mellan kumulskadegränsen och totalskadevärdet. Vid tillämpning av kumulskadegränsen anses samtliga terrorhandlingar som utförts inom en period av 48 timmar utgöra en och samma terrorhandling, räknat från den första skadehändelsen.⁹¹

If uppställer inget uttryckligt undantag för NBCR-terrorism. Däremot har försäkringsbolaget ett generellt undantag för skada vars uppkomst eller omfattning har ett samband med

⁸⁴ Folksam, villkor C310:8, Kombinerad företagsförsäkring 2015. Undantag-allmänna 9.7. s. 60.

⁸⁵ Se avsnitt 5.2.1.

⁸⁶ Folksam, villkor C310:8. Undantag-allmänna 9.1. s. 59.

⁸⁷ Folksam, villkor C310:8. Undantag-allmänna 9.6. s. 60.

⁸⁸ If skadeförsäkring, Företagsförsäkring. Definitioner. Terrorhandling. s. 43.

⁸⁹ If skadeförsäkring, villkor Egendom & Avbrott 2015, Företagsförsäkring. Generella undantag 5.1.5. s. 16.

⁹⁰ If skadeförsäkring, Företagsförsäkring. Skadeersättningsregler 10.2.1. s. 37.

⁹¹ Ibidem.

atomkärnprocess.⁹² Nukleär och radioaktiv terrorism innefattas i detta generella atomkärnprocessundantag, med tanke på dess koppling till atomkärnprocess.⁹³ Vidare uppställer bolaget ett undantag för skada som orsakas av bakterier, virus och andra smittoämnen, röta eller annan biologisk inverkan.⁹⁴

I företagsförsäkringen uppställs det att bolaget inte är skyldigt att utge ersättning för eventuell förlust som försäkringstagare kan drabbas av, i situationer när försäkringsbolaget saknar möjlighet att utföra en skadeutredning, utbetalning av ersättning eller att återställande av skadad egendom fördröjs på grund av force majeure.⁹⁵ Utsätts försäkringstagare direkt eller indirekt för skada som orsakats i samband med krig, krigsliknande händelse, inbördeskrig etc. gäller inte försäkringen.⁹⁶

5.4.3 Länsförsäkringar

Länsförsäkringars definition av terrorism enligt företagsförsäkringen lyder:

”Med terrorismhandling avses en handling som inbegriper men inte är begränsad till användning av tvång eller våld och/eller hot om tvång eller våld av en person eller grupp(er) av personer, som antingen handlar ensam eller för en organisations eller statsmakts räkning eller i förbindelse med en organisation eller statsmakt, vilken begås för eller av politiska, religiösa, ideologiska eller etniska syften eller skäl, inklusive avsikten att påverka en statsmakt och/eller att injaga fruktan i allmänheten eller någon del av allmänheten.”⁹⁷

Denna definition skiljer sig från Länsförsäkringars definition av terrorism i hemförsäkringen och detta berörs närmare i analysen.⁹⁸

Avseende ”terroristattacker”, lägg märke till just ”terroristattacker”, uppställs i försäkringens allmänna delar undantag för ersättning vid vissa skador. Sådana som undantas, med förutsättning att de har ett samband med ”terroristattack”, är skada som uppstått genom oförutsett avbrott i tillförsel utifrån av el, gas, vatten eller värme. Vidare kan det vara att ett leveransavtal inte kan fullföljas på grund av att leverantör eller kund till försäkringstagaren drabbats av egendomsskada såsom brand, explosion, strömavbrott och liknande, vattenskador, inbrott eller rån med inblandning av ”terroristattack”. Det kan även handla om att skada uppstått genom kemisk eller biologisk kontamination i samband med ”terroristattack”.⁹⁹ Ett allmänt

⁹² If skadeförsäkring, Företagsförsäkring. 5.1.1. s. 16.

⁹³ Nationalencyklopedin, fission.

⁹⁴ If skadeförsäkring, Företagsförsäkring. 5.8.2.1. s. 22.

⁹⁵ If skadeförsäkring, Företagsförsäkring. Allmänna avtalsvillkor 2.7.3. s. 11.

⁹⁶ If skadeförsäkring, Företagsförsäkring. 5.1.2. s. 16.

⁹⁷ Länsförsäkringar, V 065:13. Z. Definitioner. s. 61.

⁹⁸ Se avsnitt 6.1.

⁹⁹ Länsförsäkringar, V 065:13. X. Allmänna undantag 05.1. s. 52.

undantag anger även att försäkringen inte omfattar skada vars uppkomst har samband med atomkärnprocess, till exempel kärnklyvning eller radioaktivt sönderfall.¹⁰⁰ I övrigt gäller en sammanlagd högsta ersättning som uppgår till 450 miljoner svenska kronor för egendomsskada, avbrottsskada, extrakostnad, hyresförlust och följdskada som direkt eller indirekt står i samband med ”terroristattack”.¹⁰¹

Länsförsäkringar anger att försäkringsavtalet kan förändras vid ”terroristattack”. Således äger bolaget rätt att helt undanta eller ändra sitt åtagande enligt avtalet. Meddelande härom måste emellertid lämnas och 14 dagar efter underrättelsen är bolaget berättigat att åberopa ändring av avtalet.¹⁰² Länsförsäkringar har ett villkor om ”terrorism”/”terrorismhandling”, i sin ansvarsförsäkring. I detta tydliggörs att försäkringen inte gäller för förlust, skada, kostnad eller utgift som kan antas vara direkt eller indirekt, helt eller till någon bidragande del orsakad av ”terrorismhandling” eller åtgärd som vidtagits i syfte att förhindra eller reagera på ”terrorismhandling”. Undantaget gäller dock inte om försäkringstagaren kan påvisa att förlusten, skadan, kostnaden eller utgiften saknar samband med ”terrorismhandling” eller sådan åtgärd.¹⁰³

Länsförsäkringars definition av begreppet ”terrorism”, som framkommer av den kombinerade företagsförsäkringens definitionsavsnitt, är en uttrycklig förklaring av ”terrorism” som omnämns i ansvarsförsäkringen. Skrivelserna om ”terroristattack” enligt de allmänna undantagen indikerar inte explicit att ”terroristattack” skulle inneha samma definition som ”terrorismhandling”. Detta kommer att beröras i analysen.¹⁰⁴

Länsförsäkringars företagsförsäkring innehåller, precis som de flesta övriga behandlade företags- och hemförsäkringar, en tvärsidighet beträffande force majeure. För det första framgår det av försäkringens allmänna avtalsbestämmelser att bolaget inte är ansvarigt för förlust som kan drabba försäkringstagare i fall bolaget fördröjs att utbetala skadeersättning, utreda skada eller vidta reparationsåtgärder med anledning av force majeure-händelser.¹⁰⁵ För det andra gäller det att uppkomna skador som direkt eller indirekt har en relation till krigssituationer, vilka utgör en beståndsdel i force majeure, inte omfattas av försäkringen.¹⁰⁶

¹⁰⁰ Länsförsäkringar, V 065:13. X. Allmänna undantag 02. s. 52.

¹⁰¹ Länsförsäkringar, V 065:13. X. Allmänna undantag 05.2. s. 52.

¹⁰² Länsförsäkringar, V 065:13. Y. Allmänna avtalsbestämmelser 02.10. s. 53.

¹⁰³ Länsförsäkringar, V 065:13. C. Ansvarsförsäkring 12.21. s. 36.

¹⁰⁴ Se avsnitt 6.2

¹⁰⁵ Länsförsäkringar, V 065:13. Y. Allmänna avtalsbestämmelser 13. s. 56.

¹⁰⁶ Länsförsäkringar, V 065:13. X. Allmänna undantag 02. s. 52.

5.4.4 Trygg-Hansa

Trygg-Hansas definition av terrorism är:

”Med terrorhandling avses handling som innebär användning och/eller bruk av våld eller maktmedel eller hot därom, som begås av individ/er eller grupp av individer, oavsett om handlingen begås för egen räkning, i samröre med eller på uppdrag av organisation/er eller regering/ar och vars syfte/n eller skäl är politiska, religiösa, ideologiska och/eller etniska och där handlingens avsikt är att sätta skräck i befolkning eller grupp av individer eller tvinga regering/ar, myndighet/er eller organisation/er att genomföra eller avstå från att genomföra viss åtgärd eller på annat sätt påverka deras agerande eller beslut.”¹⁰⁷

Bolaget ersätter egendomsskador och därav föranledda följdskador som omfattas av försäkringen och som står i samband med terrorism, utefter vad som framgår av försäkringsavtalet. Emellertid är den maximala skadeersättningen som utgår begränsad till 300 miljoner svenska kronor. Är det istället fråga om att flera försäkringstagare i Trygg-Hansa drabbas av skada vid samma skadetillfälle utbetalas ersättning, för samtliga berörda, till ett högsta belopp uppgående till 600 miljoner svenska kronor. Ersättningen fördelas i förhållande till respektive skadebelopp.¹⁰⁸ I företagsförsäkringen anges dock att skador som orsakas av terrorism och vars uppkomst har samband med användning av biologiska eller kemiska ämnen inte omfattas av försäkringen. Försäkringen omfattar heller inte skada vars uppkomst har samband med atomkärnprocess.¹⁰⁹

Trygg-Hansa har även infört reglering om terrorism i sin ansvarsförsäkring. Försäkringen gäller inte för person eller sakskada som direkt eller indirekt helt eller delvis orsakats av terrorhandling som innebär spridning eller användning av biologiska, kemiska eller radioaktiva ämnen; som riktas mot eller drabbar evenemang som samlar eller är avsett att samla fler än 10 000 deltagare; under försäkring för allmänt ansvar tecknad av ägare eller brukare av Centralstationen i Köpenhamn, Stockholm, Oslo och Helsingfors och för ägare eller brukare av flygplatserna Kastrup, Arlanda, Gardemoen, Vantaa eller Keflavik; under försäkring för allmänt ansvar tecknad av säkerhetsföretag som utför bemanningsuppdrag.¹¹⁰

I villkoren för Trygg-Hansas företagsförsäkring framgår det att försäkringen inte omfattar skada vars uppkomst eller omfattning direkt eller indirekt orsakats av eller står i samband med krig (oavsett om krigsförklaring avgetts), krigsliknande händelse etc.¹¹¹ Något explicit om att

¹⁰⁷ Trygg-Hansa, Företagsförsäkring. Definitioner 5.7. s. 68.

¹⁰⁸ Trygg-Hansa, Företagsförsäkring. Allmänna undantag 1.7. s. 7.

¹⁰⁹ Ibidem.

¹¹⁰ Trygg-Hansa, Företagsförsäkring. Ansvarsförsäkring 3.7.10.29. s. 51.

¹¹¹ Trygg-Hansa, Företagsförsäkring, Version 6, Beteckning B 2. 2013. Allmänna undantag. s. 7.

försäkringstagaren, på grund av force majeure, saknar rätt till ersättning för skada eller förlust vid dröjsmål av utbetalning, reparationsåtgärder etc. framkommer inte av villkoren. Däremot redogörs det att bolaget inte ersätter skada eller förlust vid dröjsmål med utbetalning av ersättning över huvud taget.¹¹²

5.4.5 Zürich

Försäkringsbolaget definierar terrorism som en:

”... straffbar gärning som kan antas vara utförd i syfte att påverka någon regering eller internationell organisation och/eller i syfte att framkalla allmän fruktan för säkerhet till person eller egendom.”¹¹³

Avseende terrorism omnämns ingenting i egendomsförsäkringen, däremot framkommer det i ansvarsförsäkringen att försäkringen inte gäller för skada som kan antas vara orsakad av terroristhandling eller åtgärd som vidtagits i syfte att förhindra eller reagera på en sådan handling. Detta undantag gäller dock enbart för skada som inträffar i USA.¹¹⁴ Detta innebär att ansvarsförsäkringen kan aktualiseras vid terroristhandling inom det övriga geografiska området som anges i försäkringsbrevet.¹¹⁵

Zürich har en krigsklausul vilken innebär att försäkringsbolaget inte ersätter skada vars uppkomst eller omfattning direkt eller indirekt orsakas av eller står i samband med krig, krigsliknande händelse, revolution etc.¹¹⁶ Bolaget har även en force majeure-klausul, i vilken det anges att Zürich inte är ansvarigt för skada som orsakas av Zürich på grund av myndighetsåtgärd, krigshändelse med flera. Om någon sådan omständighet hindrar försäkringsbolaget från att fullgöra åtgärd enligt försäkringen, får åtgärden uppskjutas utan påföljd för Zürich.¹¹⁷

I en annan försäkring som är en allriskförsäkring för företag och industri, som utges av Zürich, framgår det att försäkringen inte omfattar förlust, skada, kostnad eller utgift som kan antas vara direkt eller indirekt, helt eller delvis till någon bidragande del orsakad av terroristhandling eller åtgärd som vidtagits i syfte att förhindra eller reagera på terroristhandling. Terrorismundantaget framgår direkt i egendomsförsäkringen och det redogörs i avbrottsförsäkringen att sistnämnda endast aktualiseras för avbrott som uppstår i den försäkrade rörelsen på grund av

¹¹² Trygg-Hansa, Företagsförsäkring. Ersättningsregler 1.11.7. s. 31 f.

¹¹³ Zürich, Företagsförsäkring ZS 11:6. Ansvarsförsäkring 3.7.4.22. s. 47.

¹¹⁴ Zürich, Företagsförsäkring ZS 11:6. Ansvarsförsäkring 3.7.4.22. s. 47.

¹¹⁵ Zürich, Företagsförsäkring ZS 11:6. Ansvarsförsäkring 3.3. s. 42.

¹¹⁶ Zürich, Företagsförsäkring ZS 11:6. Egendomsförsäkring 1.7.0. s. 6.

¹¹⁷ Zürich, Företagsförsäkring ZS 20:7. Allmänna avtalsbestämmelser 10.11. s. 52.

egendomsskada som är ersättningsbar etc.¹¹⁸ Med tanke på att egendomsskador orsakade av terrorism inte ersätts, utgår heller ingen ersättning för avbrottsskador.

5.4.6 Sammanfattning företagsförsäkring

Beträffande terrorism finns tydliga skiljelinjer mellan nämnda företagsförsäkringar. I Folksam försäkring är terrorkador helt undantagna. Zürich har en allriskförsäkring som inte erbjuder skydd för terroristhandling, men däremot en annan företagsförsäkring som gör det. If skadeförsäkring uppställer att terrorhandlingar är ersättningsgilla, om de inträffar inom Norden eller Baltikum, med ett begränsat kumulskadebelopp uppgående till 50 miljoner euro. Några speciella undantag för terrorhandlingar, såsom NBCR-skador, finns inte i Ifs försäkring mer än de generella undantagen för atomkärnprocess samt skador uppkomna av bakterier etc.

I Länsförsäkringars villkor finns allmänna undantag från försäkringsersättning avseende ”terroristattacker” och även undantag i ansvarsförsäkringen som benämns ”terrorismhandlingar”. Definitionen av ”terrorism” som företaget lämnar åsyftar uttryckligen till villkoret enligt ansvarsförsäkringen, varför frågetecken uppkommer beträffande relationen mellan ”terrorismhandling” samt ”terroristattack”.¹¹⁹ Som ”terroristattack” undantar bolaget bland annat kemisk och biologisk kontamination, vilka är att betrakta som delar av NBCR. I form av ett allmänt undantag är även atomkärnprocess, exempelvis radioaktivt sönderfall, undantaget ur försäkringen. Vidare uppgår Länsförsäkringars sammanlagda utbetalningsbelopp till 450 miljoner svenska kronor för skador som uppkommit till följd av ”terroristattack”. Länsförsäkringar anger inte såsom If ett maximalt belopp för flera försäkringstagare tillsammans, utan 450 miljoner tycks vara sammanlagt för egendomsskada, avbrottsskada, extrakostnad, hyresförlust och följdskada för försäkringstagaren. I försäkringsbrevet ska det dock anges vad som gäller i en sådan situation.¹²⁰

Vidare uppger Länsförsäkringar explicit att försäkringsvillkoren kan förändras om försäkringsbolagets återförsäkring ändras till följd av terroristattack. De övriga bolagen, som erbjuder försäkringsersättning för terrorism, kan dock åberopa en liknande regel med hänvisning till 3 kap. 8 § FAL om rätt till att ändra försäkring i förtid på grund av synnerliga skäl. Med ändring av villkoren avses även att tidigare gällande villkor kan kompletteras med ytterligare villkor.¹²¹

¹¹⁸ Zürich, Företagsförsäkring ZS 20:7. Avbrottsförsäkring 2.7.1.

¹¹⁹ Se avsnitt 6.2.

¹²⁰ Se avsnitt 4.2.

¹²¹ Prop. 2003/04:150. s. 403.

Trygg-Hansa undantar skada som uppkommit till följd av terrorism med användning av kemiska eller biologiska ämnen. Skada som orsakats i samband med radioaktivt sönderfall är även undantaget från försäkringen. För den enskilda försäkringstagaren är skadeersättningen begränsad till 300 miljoner svenska kronor, medan flera skadelidande tillsammans totalt kan erhålla en ersättning uppgående till 600 miljoner svenska kronor för skada som står i samband med terrorism. I ansvarsförsäkringen anger Trygg-Hansa att ersättning kan utgå för skada förorsakad av terrorhandling, bortsett från vissa angivna undantag. Med andra ord erbjuder bolaget ett visst skydd även i ansvarsförsäkringen.

Genomgående för vad som framgår i uppställda företagsförsäkringar är att försäkringstagaren inte erhåller försäkringsersättning om densamme drabbas av skada som är en följd av krig eller krigsliknande händelse. Vidare anges i villkoren, förutom i Trygg-Hansas, att försäkringstagaren saknar rätt till ersättning om denne lider skada eller förlust med anledning av att försäkringsbolaget är i dröjsmål med att utbetala ersättning, vidta reparationsåtgärd eller utreda skada på grund av force majeure. Trygg-Hansa har ingen uttrycklig force majeure-klausul, som de övriga. Istället har bolaget en ersättningsregel som innebär att försäkringstagaren inte erhåller ersättning vid skada eller förlust om Trygg-Hansa är i dröjsmål med utbetalning av ersättning, oavsett anledning.

6 Analys

6.1 Terroristbrottslagen och terrorismdefinitionerna

Folksams och terroristbrottslagens definitioner av terrorism är nästintill identiska. Folksam anger dock inte uttömmande, som lagstiftaren, vilka handlingar som utgör terroristbrott utan nämner istället att handlingen ska vara skadebringande och straffbelagd.¹²² Folksams definition omfattar enligt mig de skadehändelser som uppställs av lagstiftaren. En skillnad mellan de båda är att Folksam exempelvis anger att syftet med handlingen kan vara att ”allvarligt skrämna en befolkning” medan det i lagen anges ”injaga allvarlig fruktan hos en befolkning”.¹²³ Skillnaden är alltså marginell och medför inte några konsekvenser för innebörden av terrorism. Det är uppenbart att Folksam har använt lagstiftningen vid utformningen av terrorismdefinitionen. Jag anser att det är bra att Folksam har valt att använda en definition av terrorism som har tagits fram av lagstiftaren, eftersom detta bidrar till en enhetlig bild över vad som faktiskt är terrorism.

Annat föreligger vid jämförelse mellan Länsförsäkringars definitioner och lagstiftningens. Jag finner det egendomligt att Länsförsäkringar uppställer två olika definitioner, i hem- respektive företagsförsäkringen, av vad som utgör terrorism. Formuleringen i hemförsäkringen är förenklad och kort i jämförelse med den längre definitionen i företagsförsäkringen.¹²⁴ I formuleringen som finns i hemförsäkringen reagerar jag på att våldshandlingarna måste vara organiserade och riktade mot civilbefolkningen, vilket inte uppställs i företagsförsäkringen och inte heller i lagen.¹²⁵ Bolagets krav på att det ska vara en organiserad våldshandling riktad mot civilbefolkningen, föranleder frågan vilka som faktiskt ingår i civilbefolkningen. Låt säga att en svensk officer har en hemförsäkring hos Länsförsäkringar och en dag utsätts vederbörande för en händelse som enligt lagen anses vara terroristbrott, i form av att dennes villa sprängs av terrorister. I denna situation kan attacken, enligt ordalydelsen, eventuellt inte anses ha varit riktad mot civilbefolkningen eftersom villan sprängdes på grund av att ägaren är officer inom försvarsmakten och handlingen var därför inte riktad mot densamme i egenskap av privatperson. Något problematiskt med detta är att handlingen enligt lagen är terroristbrott men inte enligt Länsförsäkringar. Vilka konsekvenser får detta? För officeren personligen uppkommer ingen skillnad, eftersom densammes hus ersätts oavsett om Länsförsäkringar definierar handlingen som terrorism eller inte. Konsekvenserna består istället av att Länsförsäkringar bedömer skadehändelsen för något som den faktiskt inte är och detta medför

¹²² Se avsnitt 2.2.1 och 5.3.1.

¹²³ Ibidem.

¹²⁴ Se avsnitt 5.3.3 och 5.4.3.

¹²⁵ Ibidem.

en felaktig statistikföring som påverkar den framtida premieberäkningen. Jag tror att Länsförsäkringar har antagit att alla som har en hemförsäkring hos bolaget alltid är en del av civilbefolkningen, men mitt exempel visar annat.

Ytterligare skillnad mellan definitionen i Länsförsäkringars hemförsäkring och 2 § terroristbrottslagen är att Länsförsäkringar uppställer krav på att handlingen både ska skapa skräck och allvarligt destabilisera eller förstöra de grundläggande politiska, konstitutionella, ekonomiska och sociala strukturerna i ett land.¹²⁶ Enligt lagen är det tillräckligt att endast ett av dessa syften är uppfyllt och således har Länsförsäkringar ett högre krav än lagstiftaren. Slutsatsen är att definitionen av terrorism, som finns i Länsförsäkringars hemförsäkring, är snävare än 2 § terroristbrottslagen både vad gäller de objektiva som de subjektiva rekvisiten. Jag har svårt att förstå varför Länsförsäkringar inte använder sig av en definition som mer liknar terroristbrottslagens, såsom Folksam, för att därför undvika skillnader.

Förklaringen av terrorism som framgår av Länsförsäkringars företagsförsäkring finner jag något invecklad. Handlingen ska innehålla tvång eller våld och/eller hot härom men som inte är begränsad till användning av detta.¹²⁷ Jag anser att ordet ”begränsad” i sin kontext skapar en dubbeltydighet. Formuleringen ”inte är begränsad” kan betyda att någon särskild gräns i användningen av tvång eller våld och/eller hot härom inte anges, men det kan även betyda att handlingen inte uteslutande behöver vara förbunden med tvång eller våld och/eller hot härom. Innebörden av definitionen är troligen att handlingen ska innehålla våld eller tvång och/eller hot härom utan att handlingen enbart behöver innehålla våld eller tvång eller hot om detta. Definitionen skulle dock också kunna innebära att en handling måste innehålla tvång eller våld och/eller hot om tvång eller våld utan att något av dessa har använts, vilket är motsägelsefullt i förhållande till att handlingen ska ”inbegripa” tvång eller våld och/eller hot härom.

För att en handling enligt Länsförsäkringars företagsförsäkring ska anses vara en terroristisk sådan krävs bland annat att handlingen ska begås av politiska, religiösa, ideologiska eller etniska skäl, inklusive att påverka en statsmakt och/eller att injaga fruktan hos allmänheten.¹²⁸ Enligt 2 § terroristbrottslagen kan det röra sig om terroristbrott om syftet med handlingen exempelvis är att allvarligt injaga fruktan hos en befolkning. I lagtexten står det uttryckligen inget om att politiska, religiösa, ideologiska eller etniska skäl krävs¹²⁹. Däremot får det anses

¹²⁶ Se avsnitt 5.3.3.

¹²⁷ Se avsnitt 5.4.3.

¹²⁸ Ibidem.

¹²⁹ Se avsnitt 2.2.1.

logiskt att om någon genom en våldshandling försöker tvinga exempelvis ett offentligt organ till att vidta en åtgärd eller injaga fruktan hos en befolkning, görs detta till följd av någons politiska, religiösa, ideologiska eller etniska övertygelse. Ett exempel på detta kan vara att en domstol har att avgöra om någon gjort sig skyldig till terroristbrott genom att ha utplacerat bomber på offentliga platser. För att ta reda på om vederbörande har begått terroristbrott bör det exempelvis utredas om gärningsmannens syfte varit att skrämma en befolkning. I en sådan situation skulle det krävas en klarläggning av huruvida politiska eller religiösa motiv etc. har varit anledningen, eftersom jag inte kan se andra skäl till varför någon vill skrämma en befolkning. Jag anser därför att Länsförsäkringars val att medta krav på politiskt motiv etc. inte medför en annan innebörd än lagstiftningen.

Ifs definition av terrorism säger att handlingen ska vara brottslig och skadebringande samt riktad mot allmänheten.¹³⁰ I 2 § terroristbrottslagen står det att handling kan vara terroristbrott om gärningen allvarligt kan skada en stat eller en mellanstatlig organisation. Ifs krav på att gärningen ska vara riktad mot allmänheten vill jag påstå är att jämställa med att gärningen kan skada en stat eller en mellanstatlig organisation. Drabbas en befolkning av direkt skada blir följden även att staten får vidkänna skada, åtminstone indirekt, och om staten drabbas av direkt skada lider befolkningen indirekt skada. Detta innebär att oavsett vilken exakt innebörd ordet ”allmänheten” har går det att likställa ”allmänheten” med stat. Lagstiftaren anger uttömmande vilka brott som kan utgöra terroristbrott¹³¹ medan If mer kortfattat nämner exempelvis ”våldshandlingar” eller en farlig spridning av vissa substanser¹³². Trots att If inte nämner lika många skadehändelser som skulle kunna vara terroristbrott, kan jag inte se att någon skadehändelse enligt lagen inte inryms i Ifs definition. Angående i vilket syfte handlingen behöver vara utförd, för att vara en terrorhandling, anser jag att det finns en skillnad mellan If och lagen. If talar om att syftet antingen ska vara att ”injaga skräck” eller att ”utöva inflytande på politiska, religiösa eller andra ideologiska organ”¹³³. I lagen omnämns, utöver Ifs subjektiva rekvisit, även att syftet kan vara att ”allvarligt destabilisera eller förstöra politiska... strukturer”¹³⁴. Jag anser inte att ”utöva inflytande” är samma sak som att ”allvarligt destabilisera eller förstöra”, varför lagens definition får anses mer omfattande rent teoretiskt. I praktiken tror jag dock inte att denna skillnad är möjlig att påvisa, eftersom till exempel ”injaga skräck”

¹³⁰ Se avsnitt 5.4.2.

¹³¹ Se avsnitt 2.2.1.

¹³² Se avsnitt 5.4.2.

¹³³ Ibidem.

¹³⁴ Se avsnitt 2.2.1.

eventuellt vidrör vid ”utöva inflytande”. Jag anser därför att Ifs definition av terrorism i praktiken har samma innebörd som lagens.

Enligt min uppfattning är Trygg-Hansas definition av terrorism¹³⁵ onödigt informativ. Bolaget talar om användning och/eller bruk av våld eller maktmedel eller hot därom. Jag anser att det är bättre att tala om ”straffbelagd” händelse, eftersom det får en mer konkret innebörd. Vidare uppställer Trygg-Hansa av vem eller vilka som handlingen ska utföras, vilket enligt mig saknar betydelse förutsatt att handlingen är straffbelagd samt har utförts i syfte att exempelvis sätta skräck i en befolkning. Genom att ange vem eller vilka som ska utöva handlingen finns det risk att tolkningssvårigheter kan uppstå, vilket är en onödig detalj. Trygg-Hansa nämner, precis som Länsförsäkringar gör i sin företagsförsäkring, att skälen ska vara politiska eller religiösa etc. utöver att exempelvis tvinga en regering att vidta en åtgärd. Jag anser att relevans saknas när det talas om att handlingen ska ha utförts av politiska eller religiösa skäl etc. Låt säga att någon begår en våldshandling för att tvinga en regering att inte vidta en särskild åtgärd, vilket enligt terroristbrottslagen rubriceras terroristbrott, så är det underförstått att skälet till handlingen till exempel varit politiskt. Det huvudsakliga enligt terroristbrottslagen är i en sådan situation inte att fastställa om skälet varit politiskt, utan det väsentliga är att utreda huruvida handlingen har begåtts för att tvinga en regering¹³⁶.

Försäkringsbolaget Zürichs definition av terrorism¹³⁷ skiljer sig från lagtexten på vissa punkter. En skillnad är att bolaget inte uppställer något krav på att den straffbara gärningen ska kunna skada en stat eller en mellanstatlig organisation. Innebörden av detta är att Zürichs definition delvis är mer omfattande än lagens. En annan skillnad är att den straffbara handlingen enligt försäkringsbolaget ska vara utförd i syfte att påverka någon regering eller internationell organisation och/eller framkalla allmän fruktan för säkerhet till person eller egendom. I lagtexten talas det om offentliga organ eller en mellanstatlig organisation,¹³⁸ vilket alltså inte bara innefattar ”någon regering” som Zürich uttrycker det. Tolkas försäkringsbolagets definition av terrorism objektivt, föreligger alltså inte terrorism om handlingens syfte är att skada en kommun. Detta kan inte anses rimligt. På den punkten är försäkringsbolagets definition snävare än lagens, varför en ändring av ”regering” till exempelvis ”offentligt organ” skulle vara en lämpligare definition i förhållande till lagens innebörd. Detta är dock ingenting som påverkar försäkringstagaren, eftersom denne är ett företag och ingen kommun eller något

¹³⁵ Se avsnitt 5.4.4.

¹³⁶ Se avsnitt 2.2.1.

¹³⁷ Se avsnitt 5.4.5.

¹³⁸ Se avsnitt 2.2.1.

annat offentligt organ. Min ståndpunkt är emellertid att det är bättre att ha en definition som är likalydande, än en som anpassas efter olika försäkringar, eftersom innebörden av terrorism annars inte är lika.

Sammanfattningsvis anser jag att det finns ett behov av en gemensam definition av terrorism, eftersom det i dagsläget finns skillnader mellan försäkringsbolagens definitioner och lagtextens. Exempelvis är det skillnad mellan Länsförsäkringars definition i hemförsäkringen¹³⁹ och 2 § terroristbrottslagen, både vad gäller de objektiva som de subjektiva rekvisiten. Enligt min uppfattning är det bara fördelar med en gemensam definiering av terrorism. Detta skulle förenkla tolkningen av vad som faktiskt är terrorism samtidigt som det vid en skadereglering får anses mer förutsägbart om alla försäkringsbolag har en likalydande definition att utgå ifrån. Jag anser därför att det är orimligt, med anledning av bland annat minskad förutsägbarhet, att två försäkringsbolag kan klassificera en händelse olika på grund av att bolagen inte har samma definition. Med detta säger jag dock inte att villkoren ska vara samma hos alla försäkringsbolag.

Försäkringsbolaget Folksam har utgått från legaldefinitionen¹⁴⁰ och detta anser jag vara i linje med vad som är mest rimligt, eftersom lagstiftningen har en central och betydande roll i ett rättssamhälle. Folksam har förvisso förändrat definitionen i form av att exempelvis ändra ”injaga allvarlig fruktan hos en befolkning” till ”allvarligt skrämna en befolkning”, men detta ser jag inga hinder med. Antagligen har Folksam gjort språkliga ändringar för att göra det enklare för försäkringstagare att tolka definitionen. Större förenklingar kan dock medföra skillnader i innebörden av en definition, varför detta bör undvikas. När Länsförsäkringar ”förenklar” genom att säga att handlingen ska vara riktad mot ”civilbefolkningen”, förmodligen för att bolaget har antagit att hemförsäkringstagare alltid ingår i civilbefolkningen, kan detta ge upphov till en gränsdragningsproblematik. I mitt tidigare exempel om en officer som får sitt hus förstört av terrorister uppstår komplikationer vid tolkning av vad ”civilbefolkningen” innebär. Officeren är på sin fritid naturligtvis en del av civilbefolkningen, men i form av tjänstgörande officer föreligger annat. Dådet har nämligen begåtts på grund av vederbörandes ställning som officer och inte som privatperson. Detta ger upphov till onödiga tolkningssvårigheter och betydelsen av begreppet är inte densamma som lagtextens. Vidare anser jag det problematiskt att Länsförsäkringar har en definition som har ”anpassats” till att, i detta fall, tillhöra en hemförsäkring genom att tala om ”civilbefolkning”. Som jag tidigare har nämnt anser jag att det är bättre att ha en definition som är likalydande, än en som anpassas

¹³⁹ Se avsnitt 5.3.3.

¹⁴⁰ Se avsnitt 5.3.1. och 2.2.1.

efter olika försäkringar. Av allt att döma anser jag att Folksams definition är den som bör användas inom försäkringsbranschen. Definitionen är lättförståelig och överensstämmer med legaldefinitionen, vilket måste vara något som branschen bör eftersträva.

6.2 Olika terrorbegrepp i Länsförsäkringars försäkringsvillkor

Under detta avsnitt ska jag närmare analysera varför Länsförsäkringar i sin företagsförsäkring har valt att omnämna terrorism på två skilda sätt. Bolaget använder sig av ”terrorism”/”terrorismhandling” å ena sidan och ”terroristattack” å andra sidan. En förklaring av deras relationer till varandra och vad de uttrycker är därför nödvändig. ”Terrorism”/”terrorismhandling” är förklarat enligt försäkringens definitionsavsnitt, medan ”terroristattack” inte är det.¹⁴¹

I Länsförsäkringars ansvarsförsäkring uppställs det att förlust, kostnad, skada eller utgift som har en relation till ”terrorismhandling” inte ersätts. Vid klausulen återfinns en asterisk som hänvisar till terrorismdefinitionen som jag tidigare har redogjort för.¹⁴² ”Terrorismhandling” uttrycker alltså en relation till ansvarsförsäkringen.

I företagsförsäkringens allmänna undantag finns undantag för ”terroristattack”. Sådant som undantas, med förutsättning att det finns ett samband med ”terroristattack”, är viss avbrottskada och egendomsskada. Ytterligare under allmänna undantag framkommer det att högsta ersättningen som utbetalas för bland andra avbrotts- samt egendomsskada, som står i samband med ”terroristattack”, uppgår till 450 miljoner svenska kronor.¹⁴³ Slutsatsen är således att ”terroristattack” har en relation till avbrotts- samt egendomsförsäkringen.

Hitintills uttrycker alltså ”terrorismhandling” en relation till ansvarsförsäkringen, medan ”terroristattack” är hänförlig till bland andra avbrotts- samt egendomsförsäkringen. Vilken relation har då dessa två terrorbegrepp till varandra? Jag har tidigare i arbetet nämnt att försäkringsavtalet kan komma att förändras på grund av ”terroristattack”.¹⁴⁴ Genom att citera ”förändringsvillkoret”, som hittas bland försäkringens allmänna avtalsbestämmelser, kommer jag därefter att kunna besvara nyss ställda fråga.

¹⁴¹ Se avsnitt 5.4.3.

¹⁴² Ibidem.

¹⁴³ Ibidem.

¹⁴⁴ Ibidem.

”02.10 Förändring av avtal vid terroristattack

Bolagets återförsäkring kan med anledning av skada orsakad av terrorism komma att förändras. Bolaget äger därför rätt att helt exkludera eller förändra sitt åtagande enligt detta avtal med anledning av skada orsakad av terrorism 14 dagar efter det att meddelande härom avsänts till försäkringstagaren.”

Lägg först märke till att det i villkorets rubrik står ”terroristattack” medan det sedan i brödtexten skrivs ”terrorism”. Detta innebär enligt mig att den enda skillnaden som råder mellan ”terroristattack” samt ”terrorismhandling” är att förstnämnda står i samband med avbrotts- samt egendomsförsäkringen och sistnämnda är hänförlig till ansvarsförsäkringen. Den som har författat nyss citerade villkor skulle annars inte använda det ena begreppet i rubriken och sedermera det andra i brödtexten, om det inte föreföll att innebörden av dessa är densamma bortsett från vilken försäkring som åsyftas med var och ett. I och med de båda begreppens närvaro är alla tre nämnda försäkringarna representerade i förändringen.

Jag förmodar att anledningen till varför Länsförsäkringar har valt att använda sig av två begrepp är för att påvisa en skillnad mellan ansvarsförsäkringen respektive avbrotts- samt egendomsförsäkringen. Försäkringsbolaget har bestämt att terrorism inte ersätts över huvud taget när det står i samband med ansvarsförsäkringen medan det finns utrymme att erhålla ersättning för vissa typer av avbrotts- och egendomsskador. Länsförsäkringar vill antagligen inte att deras angivelse om en sammanlagd högsta ersättning uppgående till 450 miljoner svenska kronor, som framgår av försäkringens allmänna undantag, på något sätt ska sammankopplas till det totala undantaget i ansvarsförsäkringen. Bolaget har för enkelhetens skull valt att införa ”terroristattackundantag” samt en ersättningsbegränsning under allmänna undantag så att klausulerna går att tillämpa över hela företagsförsäkringen med undantag för ansvarsförsäkringen. I sistnämnda försäkring är som tidigare har nämnts definitionen ”terrorism”/”terrorismhandling”, varför det som omnämns ”terroristattack” under de allmänna undantagen i alla fall inte inkräktar på ansvarsförsäkringen. Detta betyder inte att en försäkringstagare som har fått sitt hus förstört på grund av en handling i samband med terrorism nekas ersättning därför att vederbörande använder sig av uttrycket ”terrorismhandling”. Försäkringstagaren har i en sådan situation drabbats av en egendomsskada och därför är egendomsförsäkringen aktuell och inte ansvarsförsäkringen.

Vad innebär då ”förändringsvillkoret” närmare i detalj? Detta innebär att om exempelvis en återförsäkringsgivare inte längre erbjuder Länsförsäkringar en återförsäkring, på grund av att någon har lidit skada som är orsakad av terrorism, så har Länsförsäkringar rätt att meddela sina

försäkringstagare att bolaget hädanefter inte ersätter skada orsakad av terrorism eller terroristattack.

6.3 Legitimitet av ersättningsbegränsning

Försäkringsbolagens verksamhet är tillståndspliktig. När försäkringsrörelsen sedermera är i drift har bolaget rätt att erbjuda försäkring inom de klasser Finansinspektionen har gett sitt samtycke till.¹⁴⁵ Detta innebär att ett försäkringsbolag, vars verksamhetsplan är att bedriva försäkringsrörelse inom exempelvis försäkringsklass ”brand och naturkrafter”, är skyldigt att ersätta skada som försäkringstagare lider till följd av brand, explosion, storm, annan naturkraft än storm etc. Till detta måste även hänsyn tas till de grundläggande bestämmelserna om hur försäkringsrörelsen ska bedrivas. Jag har tidigare nämnt stabilitetsprincipen, principen om god försäkringsstandard och solvenskapitalkravet som exempel på sådana bestämmelser.¹⁴⁶

Vad för möjligheter har försäkringsbolag att undanta terrorism från en försäkring och i vilken utsträckning? Jag tänker i synnerhet på Folksam som i sin företagsförsäkring helt undantar ersättning för skada som står i samband med terrorism,¹⁴⁷ men även övriga försäkringsbolag som i olika utsträckning undantar ersättning för NBCR-terrorism. Låt säga att en terrorattack medför skadesummor som uppgår till många miljarder svenska kronor. I en sådan situation är ett undantag från utbetalning av försäkringsersättning försvarbart till en viss gräns med hänvisning till bland andra stabilitetsprincipen, den som innebär att försäkringsrörelsen ska drivas med en tillfredställande soliditet och likviditet etc. Detta hävdar jag eftersom försäkringsbolaget annars kan löpa stor risk att misslyckas med att fullgöra sina övriga åtaganden enligt FRL, genom att dränera hela rörelsen på pengar. I princip samma resonemang kan föras beträffande solvenskapitalkravet, där försäkringsbolag prognosticerar det kommande årets risker för att säkerställa att företagets tillgångar är tillräckliga för att täcka åtagandena gentemot försäkringstagare. Följden av att Folksam undantar försäkringsersättning för terrorism på dessa grunder är enligt mig, vid en första anblick, förenligt med vad som kan förväntas av ett försäkringsbolag med beaktande av nyss nämnda principer.

Å ena sidan anser jag att Folksam delvis har ett giltigt skäl att undanta terrorism från sin företagsförsäkring. Terrorattacker kan komma till uttryck på väldigt många olika sätt och frekvensen av brotten är oförutsebara samt variationen av skadebeloppens storlek kan skilja sig kraftigt åt. Av denna anledning är det extra svårt för försäkringsbolag att riskbedöma

¹⁴⁵ Se avsnitt 4.1.

¹⁴⁶ Se 4 kap.

¹⁴⁷ Se avsnitt 5.4.1.

terrorangrepp och sedermera inräkna terrorrisker i försäkringspremier. På grund av svårigheten att riskbedöma och premieberäkna terrorism är det möjligt att Folksam väljer att inte ersätta terrorism, eftersom en storskalig terrorkada annars kan riskera att försäkringsbolagets åtaganden mot försäkringstagare sätts ur spel. Ersättningsbegränsning för terrorism är därför, till viss del, i enlighet med försäkringsrörelsereglerna¹⁴⁸ eftersom verksamheten annars kan försättas i konkurs vilket medför att många försäkrade går miste om premier och/eller ersättningsanspråk.

Å andra sidan ställer jag mig frågande till hur legitimt det är att ett försäkringsbolag förbehåller sig att helt ersätta skador som är förorsakade av terrorism. Låt mig exemplifiera detta: En terrorist väljer att detonera ett ”bombbälte” och begå självmord i en stadsdel där många företag är placerade. Ett av Folksam försäkrat företag, vilket är Folksams enda i området, lider sakskada till följd av att den uppkomna tryckvågen krossade företagets fönsterrutor. I denna situation löper Folksam ingen risk att underminera hela sin verksamhets stabilitet genom att ersätta försäkringstagarens krossade rutor, men ändå är försäkringsersättning undantagen. Givetvis råder avtalsfrihet enligt den allmänna avtalsrätten mellan Folksam och försäkringstagaren, varför jag inte alltför hastigt ska kritisera Folksam. Det är dock, enligt min uppfattning, givet att ett försäkringsbolag som åtagit sig att bedriva rörelse för vissa försäkringsklasser också har att ersätta för vad som ingår i dessa. Inträffar exempelvis en explosion, vilket är fallet i ovanstående terrorattackexempel, så ingår denna risk i försäkringsklassen ”brand och naturkrafter”. I Folksams bolagsordning framgår det att bolaget erbjuder försäkring i alla skadeförsäkringsklasser¹⁴⁹ varför jag upplever det märkligt att undanta ersättning för krossade fönsterrutor enbart på grund av att skadan har orsakats av terrorism.

I denna uppsats har jag redogjort för sex företagsförsäkringar, varav två är från Zürich, där Folksams samt en av Zürichs försäkringar är de två som helt undantar försäkringsersättning vid terrorism.¹⁵⁰ Om det hade förefallit att ett av dessa bolag varit ensamt om att undanta försäkringsersättning för terrorhandlingar, hade detta eventuellt kunnat utgöra ett undantag som enligt mig verkar något oskäligt. I aktuell situation när två av sex företagsförsäkringar begränsar rätten till ersättning är det svårare att hävda på vilket sätt undantagen skulle vara oskäliga, med tanke på att dessa förekommer hos två stora försäkringsbolag.

¹⁴⁸ Se 4 kap.

¹⁴⁹ Se avsnitt 4.1.

¹⁵⁰ Se 5 kap.

Framstår anledningen till varför Folksam, och delvis Zürich, undantar rätten till ersättning vid skada förorsakad av terrorism vara på grund av "rädslan" för att inte efterleva försäkringsrörelselagens principer anser jag dock att skälen per automatik inte är legitima. Jag förstår att det kan finnas en oro hos försäkringsbolagen beträffande terrorismens enorma förgörelsekraft, räknat i kronor och ören, men det finns egentligen ingenting som påtalar att terrorism nödvändigtvis medför höga skadebelopp. För att återgå till det tidigare exemplet om de krossade glasrutorna är detta en typsituation på att en terrorattack inte behöver orsaka höga skadesummor. Min ståndpunkt är också att en försäkringstagare, som har fått sina fönsterrutor krossade på grund av en explosion, har lidit samma skada oavsett om den är föranledd av en terrorattack eller en annan typ av skadegörelse och skadan bör således inte behandlas annorlunda. Vidare anser jag att undantag för terrorism är något kontroversiella, eftersom försäkringstagaren som har drabbats i normalfallet inte har kunnat råda över situationen.

Länsförsäkringar har exempelvis i sin företagsförsäkring uttryckligen valt att undanta skada som uppstått genom oförutsett avbrott i tillförseln utifrån av el, gas, vatten eller värme vars uppkomst står i samband med terroristattack, vilket jag tidigare har nämnt. Dessa typer av skador ersätts i normalfallet av försäkringsbolaget, det vill säga när avbrottet saknar samband med terrorism, men på grund av terrorismens inblandning bortfaller ersättningsanspråket.¹⁵¹ Jag förstår inte varför två till synes likadana skador ska regleras på olika sätt med anledning av att den ena skadan har vållats genom en terroristattack och den andra inte. Eventuellt förutsätter Länsförsäkringar att skadorna efter en terroristattack är mer omfattande och därför avstår från risktagandet. Vidare är skadetyperna antagligen svåra att prognosticera, varför försäkringsbolaget har svårt att bland annat beräkna solvenskapitalkravet när försäkring erbjuds för dessa skador och därför är det inget fel i FRL:s mening.

6.3.1 NBCR-begränsning

En avgörande skillnad mellan bolagen som undantar delar av terrorism och Folksam, samt delvis Zürich, är att förstnämnda försäkringsgivare erbjuder ett visst skydd för terrorskadorna. If är generösast på den punkten att inte explicit undanta NBCR-terrorism från företagsförsäkringen. Däremot tydliggörs det av generella undantag i Ifs försäkring att skador orsakade av atomkärnprocess samt skador orsakade av bakterier förbehålls, varför nukleär, radioaktiv samt biologisk terrorism sannolikt kan komma att innefattas i dessa undantag.¹⁵²

¹⁵¹ Se avsnitt 5.4.3.

¹⁵² Se 5 kap.

En gemensam nämnare för skadehändelser som rubriceras NBCR-terrorism kan vara att skadebeloppen blir väldigt omfattande. I det moderna samhället finns högteknologiska vapen, jag tänker främst på atombomber, som kan förgöra enorma landområden på ett ögonblick. Jag förstår att försäkringsbolag inte kan försäkra sådana risker, eftersom bolagen troligtvis aldrig skulle ha en chans att efterleva sina åtaganden. Principerna enligt FRL¹⁵³ skulle i en sådan situation kunna överträdas grovt om undantag inte var införda i försäkringsvillkoren. Behandlar försäkringsbolag således NBCR-terrorism på ett försvarbart sätt genom att undanta riskerna från försäkringen? Utgår man ifrån att sådana skador medför okontrollerbara skadebelopp, som för försäkringsbolagen är omöjliga att skadereglera, anser jag att undantagen är legitima. Jag är dock inte övertygad om att detta argument är adekvat i alla avseenden. Låt säga att en NBCR-terrorattack är för handen och skadorna av en eller annan orsak inte blir så katastrofala som terroristerna hade önskat. Är ett undantag från försäkringsbolagen i en sådan situation fortfarande rimligt? Detta är högst diskutabelt men att försvara förbehållen med att alltid hänvisa till stabilitetsprincipen och liknande, för att på något sätt försöka rättfärdiga undantagen, anser jag vara felaktigt. En hänvisning till stabilitetsprincipen och liknande är dock rimlig just när skadebeloppen är väldigt höga. Under avsnitt 7.1 påvisar jag att en typ av NBCR-terrorism, närmare bestämt en biologisk sådan, inte behöver medföra okontrollerbara skadebelopp. Jag förstår emellertid att det måste vara komplicerat för ett försäkringsbolag att beräkna storleken på försäkringspremier när det handlar om NBCR-terrorism. Skador som kan tänkas uppstå är högst oberäknliga och potentiellt dyra, vilket försvårar premiesättningen.

Ett annat försvar till varför försäkringsbolag undantar aktuella terrorhändelser kan vara att många försäkringstagare eventuellt drabbas samtidigt och att det administrativa arbetet på ett försäkringsbolag på grund av detta inte fungerar. Om exempelvis tusentals försäkringstagare hos ett och samma försäkringsbolag samtidigt utsätts för en mjältbrandsattack blir det väldigt svårt för bolaget att hantera alla skadeärenden, varför istället risken undantas. Detta argument går dock att bestrida genom påståendet att många försäkringstagare inte behöver drabbas samtidigt.

I Danmark föreligger en statlig försäkringsgaranti och en terrorförsäkringspool för just NBCR-terrorism.¹⁵⁴ I och med denna terrorförsäkringspool samt den statliga försäkringsgarantin har danska försäkringstagare, vars försäkringsbolag är anslutna till poolen, ett utökat skydd mot terrorism i jämförelse med de svenska. Jag ställer mig frågande till varför de svenska

¹⁵³ Se 4 kap.

¹⁵⁴ Se avsnitt 2.2.3.

försäkringsbolagen, i en tid när terrorism ständigt hotar vår omvärld, inte har utarbetat en försäkringspool likt den danska. Försäkringspooler är ingenting nytt i Sverige, varför upprätthållandet av en sådan grupp inte utgör några formella komplikationer. Vidare tror jag att behovet av en terrorförsäkringspool för allmänna terrorrisker också kan vara nödvändig, eftersom även sådana risker kan medföra höga skadesummor.

Idag är NBCR-risker i hög utsträckning undantagna i svenska försäkringsvillkor, vilket jag redan har omtalat.¹⁵⁵ Förefaller anledningen till undantagen bero på att försäkringsgivarna inte vill försäkra skadetyperna på grund av risken för höga skadebelopp, anser jag att försäkringsbolaget If har löst problemet på ett bra sätt. If undantar inte uttryckligen NBCR-terrorism, däremot kan delar av detta tänkas innefattas i de generella förbehållen om atomkärnprocess och skada orsakad av bakterier, men uppställer istället en kumulskadegräns uppgående till 50 miljoner euro.¹⁵⁶ I och med att bolaget ställer upp ett sådant ”ersättningstak” undgår If faran att underminera hela verksamheten, trots att ett skadeersättningsanspråk framställs till bolaget för skada uppkommen till följd av exempelvis terrorism med kemiska vapen.

I de övriga företagsförsäkringarna, alltså de som ersätter terroristiskador men undantar NBCR-attacker, framgår också en ersättningsbegränsning uppgående till ett visst belopp. Jag ställer mig inte frågande till varför ett maxbelopp uppställs i sig, men jag förstår inte varför bolagen uppställer en övre gräns och samtidigt undantar NBCR-terrorattacker? Uppgår skadebelopp exempelvis till en miljard svenska kronor och beror skadan på en mjältbrandsattack (biologisk) eller att terrorister har detonerat bomber som har medfört samma skadebelopp, anser jag att försäkringsbolagen bör ersätta skadorna lika upp till villkorad kumulskadegräns. Viss problematik kan dock tänkas uppstå när ett bolag endast uppställer ett skadegränsbelopp men inga övriga undantag för NBCR. Denna problematik blir synlig när ett försäkringsbolags skadeutredningsarbete sätts på prov. Om alla skadehandläggare på ett försäkringsbolag måste handlägga tusentals försäkringstagares skador på grund av en och samma NBCR-attack, är det troligt att övriga försäkringstagares intressen åsidosätts. I en sådan situation är det stor risk att stabilitetsprincipen överträds. Härav förstår jag varför undantag uppställs för NBCR. Det är säkerligen svårt att uppställa villkor som bara ibland medger ersättning för dessa risker, exempelvis när anspråken inte är många eller skadebeloppen höga, och i övriga situationer inte

¹⁵⁵ Se 5 kap.

¹⁵⁶ Se avsnitt 5.4.2.

medge ersättning. Det får antas svårt att finna en väl avvägd gräns för när ersättning ska utgå kontra när den inte ska utgå.

6.3.2 Rörelseutrymme för undantag

Jag har tidigare diskuterat försäkringsbolagens möjligheter att undanta terrorismrisker ur försäkringar.¹⁵⁷ Vad gäller istället i fråga om försäkringsbolag får bedriva försäkringsrörelse utan undantag för terrorism? Och vilket rörelseutrymme finns för bolagen att undanta skadetyper? Svaret på den första frågan är att försäkringsbolag teoretiskt sett är fria att utge försäkringar utan undantag för terrorism så länge inte kraven enligt FRL överträds. Detta är dock i praktiken en omöjlighet. Terrorismskador kan bli enormt höga och saknas det undantag i vissa former, exempelvis ersättningsbegränsningar, löper försäkringsgivare stor risk att försättas i konkurs. Vidare måste man beakta att väldigt många försäkringstagare kan kräva ersättning samtidigt, vilket är påfrestande för ett försäkringsbolag.

Undantag för särskilda typer av terrorism finner jag dock, i vissa situationer, egendomliga. Jag har svårt att se varför exempelvis biologisk terrorism i så hög utsträckning undantas ur försäkringar. En anledning till detta kan emellertid vara att det är svårt att mäta skadebeloppens storlek vid denna typ av terrorism. En annan orsak kan vara, vilket jag har nämnt tidigare, att tillräckligt många försäkringstagare framställer ersättningsanspråk samtidigt och försäkringsbolaget inte har kapacitet att handlägga alla ärenden och således drabbas övriga försäkringstagare negativt. Rörelseutrymmet att undanta eller att inte undanta försäkringsersättning för terrorattacker är att ställa sig frågan om det valda förhållningssättet är försvarbart enligt FRL. För de försäkringsbolag som helt undantar ersättning vid terrorhandling har jag svårt att finna argument som försvaras av till exempel solvenskapitalkravet fullt ut. Det finns nämligen ingenting som talar för att terrorhandlingar nödvändigtvis behöver bli kostsamma för försäkringsbolag. Dock är en försäkring som inte har undantag för terrorism svår att försvara enligt FRL, därför att risken är hög att bolagets åtaganden inte går att efterleva.

Jag har i uppsatsen omtalat försäkringsbolagens krigsklausuler, vilka innebär att klausulens händelser alltid är undantagna från rätten till att erhålla ersättning.¹⁵⁸ Vad skiljer legitimiteten av dessa undantag från att helt undanta terrorism? I stora drag är en skillnad att dessa krigshändelser, i förhållande till terrorism, normalt sett medför höga skadebelopp men främst att många parter är inblandade och därför blir skaderegleringen ogenomförbar. I mångt och mycket kan således dessa händelser jämföras med NBCR-terrorism. Dock inte alltid.

¹⁵⁷ Se avsnitt 6.3 och 6.3.1.

¹⁵⁸ Se 5 kap.

Länsförsäkringar har å sin sida i företagsförsäkringen medtagit upplopp som en del av sin krigsklausul.¹⁵⁹ Upplopp behöver emellertid inte alltid medföra svårigheter i skaderegleringen eller höga kostnader för försäkringsbolaget. Försvårbarheten vilar antagligen på svårighetsgraden att premieberäkna denna typ av händelse och det är eventuellt tillräckligt för undantagets legitimitet.

6.3.3 Ersättningsbegränsningens konsekvenser för samhället

Ersättningsundantag för skador som är orsakade av terrorism saknar förmodligen betydelse, i den utsträckningen terrorism inte förekommer. Terroristattacker har emellertid inträffat i Sverige tidigare och att landet i framtiden skulle vara förskonat från denna skadegörelse får anses vara en utopi. I en tid av växande aktivitet bland extremister, vilket således medför ett ökat terrorhot mot Sverige, ökar också risken att vårt samhälle drabbas av terrorism.¹⁶⁰ Jag har tidigare redogjort för att vissa försäkringsbolag inte övertar risker som är hänförliga till terrorism över huvud taget¹⁶¹. Följderna av en terroristattack kan således medföra konkurs för berörda försäkringstagare och terroristerna uppnår i högre utsträckning sitt syfte att sprida skräck i samhället.

De flesta försäkringsbolag som har omnämnts i denna uppsats utger åtminstone försäkringsersättning för ”vanliga” terroristbrott. Annat gäller NBCR-terrorism.¹⁶² Saknaden av ett sådant försäkringsskydd kan medföra en fullständig katastrof för såväl privata försäkringstagare som försäkrade företag. Konsekvenserna av detta tomrum av försäkringsmöjligheter kan medföra stora förluster för både privatpersoner samt företag. Mitt konkreta förslag är därför att en terrorförsäkringspool likt den i Danmark implementeras, för alla försäkringstagares skull. Den danska poolen är dock inte aktuell för livförsäkringsbolag, varför inte ens de danska försäkringstagarna kan erhålla ett skydd mot dödsfall som förorsakats av NBCR.¹⁶³

Betydelsen av ersättningsmöjligheter är med andra ord stor. Däremot tror jag inte att exempelvis näringsidkare på den svenska marknaden väljer att avstå från att göra investeringar på grund av att försäkringsskydd, mot terrorism, till vissa delar saknas.

¹⁵⁹ Se avsnitt 5.4.3.

¹⁶⁰ Se avsnitt 1.1.

¹⁶¹ Se 5 kap.

¹⁶² Ibidem.

¹⁶³ Se avsnitt 2.2.3.

6.4 Force majeure och terrorism

I uppsatsen framgår vad som delvis avses med force majeure. Typexempel på händelser som uttryckligen brukar framgå av force majeure-klausuler är krig, krigsliknande händelser, naturkatastrofer, myndighetsåtgärder, uppror etc.¹⁶⁴ Enligt Ramberg och Herre är det omöjligt att exakt ange vad som innefattas i begreppet. En väsentlig riktlinje är dock att alla dessa situationer har gemensamt att parter, i normalfallet, saknar möjlighet att råda över händelserna.¹⁶⁵ Väljer man att följa Rambergs och Herres uttalande om att det gemensamma är att parter inte råder över situationen, innefattas väl även terrorism i force majeure?

Force majeure-klausuler hittas inom många branscher. Något genomgående i dessa klausuler är att krig och dess olika former är ständigt återkommande. Detta innebär exempelvis att en avtalskontrahent, som inte kan leverera en vara inom avtalad tidsfrist, är fri från ansvar för eventuell skada som motparten lider om dröjsmålet beror på krig eller krigsliknande händelse. Sådana händelser uppfyller i allra högsta grad rekvisiten för oförutsebarhet och oförmåga att påverka. Det är med andra ord trivialt att åberopa force majeure i händelse av krig och krigsliknande händelse.¹⁶⁶ Emellertid är det, enligt min uppfattning, rimligt att viss komplikation kan tänkas uppstå vid fastställande av vad som faktiskt ingår i krigsliknande händelse etc.

Låt säga att en bagare inte kan utföra sina arbetsuppgifter i vanlig ordning eftersom densamme har fått sitt bageri sprängt i luften vid ett bombanfall av en främmande statsmakt. I en sådan situation är kraven för en internationell väpnad konflikt för handen,¹⁶⁷ varför bagarens försäkringsbolag kan åberopa krigsklausulen i företagsförsäkringen och därmed inte utbetala ersättning. Säg istället att bagaren har utsatts för skadegörelse, i form av att dynamit har placerats och detonerats på fabriksbyggnadens väggar, och till följd av detta lider bagaren samma skada som i situation ett. Skadevällaren är i denna situation en världsutspridd och i jämförelse mycket stor terroristorganisation, vilken flera av världens stater öppet med militära och humanitära insatser försöker bekämpa. Har försäkringsbolaget i en sådan situation rätt att åberopa krigsklausulen och hävda att ingen ersättning utgår? För att besvara denna fråga krävs utredning huruvida en terroristorganisation över huvud taget kan vara delaktig i en krigssituation eller om terrorism på något annat sätt kan tänkas ingå i en krigsklausul.

¹⁶⁴ Se 3 kap.

¹⁶⁵ Se avsnitt 3.1.

¹⁶⁶ Se 3 kap.

¹⁶⁷ Se avsnitt 3.2.1.

En terroristorganisation utför, i enlighet med dess namn, terrorhandlingar. Terrorhandlingar kan komma till uttryck på väldigt många olika sätt samt med ett brett spektra av utförare.¹⁶⁸ Således är det därför förenat med komplikationer att kategorisera dem alla unisont genom att direkt avfärda att en terrorhandling eventuellt kan utgöra krigsliknande händelse eller liknande. Stor vikt bör läggas vid att se till vem som faktiskt utför handlingen. Det jag menar är att en enskild individ, som spränger ett bageri på grund av dennes egna terroristiska vanföreställningar, inte i sig ska förknippas med krigshändelser. Handlar det däremot om att skadevällaren exempelvis är en organisation som någonstans i världen har ockuperat stora landområden med hjälp av våld och avancerad vapenföring anser jag det hela mer komplicerat. Huruvida vissa terrorhandlingar kan utgöra krigsliknande händelse återkommer jag till under avsnitt 6.4.2 samt 6.4.2.1.

Folksam inkluderar förstörelse av eller skadegörelse på egendom genomförd av eller på order av någon regering eller nationell eller lokal myndighet i sin krigsklausul.¹⁶⁹ Jag har tidigare skrivit att även regeringar kan utföra terrorism,¹⁷⁰ varför en sådan skadehändelse i Folksams försäkring kan falla under både krigsklausulen och terrorismvillkoren. I denna situation är utfallet dock att ingen skadeersättning utbetalas, eftersom Folksam har totalt undantag för terroristiskador i sin företagsförsäkring.¹⁷¹ Det är dock ett bra exempel på att terrorism kan falla under en krigsklausul, oberoende av om terrorism explicit anges.

6.4.1 Terrorism som force majeure

Rekvisit som uppställs, för att begreppet force majeure ska anses vara uppfyllt, är bland annat att skadan inte har kunnat förutses eller att skadeorsaken har varit omöjlig att förhindra och alltså varit utom kontroll för den skadelidande.¹⁷² Beträffande terrorism är nämnda krav i hög utsträckning uppfyllda och därför uppkommer frågan om varför terrorism, i många avseenden, inte uttryckligen tillhör force majeure. Vid en terroristattack har de drabbade, i normalfallet, saknat förmåga att dels förutse skadan och även saknat möjlighet att förhindra den. Detta är enligt min uppfattning något som talar för att terrorism tillhör force majeure. Vidare framgår det av AB 04 samt NL 09, vilka jag tidigare har nämnt, att alla händelser som en kontrahent inte har kunnat råda över kan vara force majeure. I force majeure-klausulen som tillhandahålls av ICC ingår till och med terrorism.¹⁷³ Innebär detta att terrorism i alla hänseenden bör jämföras med force majeure? Nej, nödvändigtvis inte. Det finns såklart omständigheter som

¹⁶⁸ Se 2 kap.

¹⁶⁹ Se avsnitt 5.4.1.

¹⁷⁰ Se avsnitt 2.1.

¹⁷¹ Se avsnitt 5.4.1.

¹⁷² Se 3 kap.

¹⁷³ Ibidem.

talar för att så inte är fallet. En exemplifiering av en sådan omständighet kan vara att en terrorattack i viss utsträckning kan ha varit förutsedd för den skadelidande. Låt säga att en satirmålare porträtterar den muslimske profeten Muhammed som en "rondellhund". I en sådan situation kan det för konstnären inte vara alltför främmande att terroristiska islamister förargas och planerar "vedergällning". För konstnären är scenariot att utsättas för terrorbrott, på grund av porträttet, dock ingen självklarhet. Däremot får det anses att det för konstnären föreligger en markant ökning av terrorhotbilden, i förhållande till situationen innan verket skapades, och därför är det högst diskutabelt huruvida en eventuell terrorattack mot konstnären kan betraktas som oförutsedd. Till detta bör tilläggas att force majeure-rekvisitet utom kontroll kanske inte är uppfyllt, eftersom konstnären själv har varit en "bidragande" orsak till attacken. Det centrala för bedömningen om force majeure föreligger är dock inte att konstnären de facto är medveten om en eventuell terrorhotökning. I aktuellt fall får ändå störst vikt anses vila vid om skadelidande själv, i någon mån, har varit en bidragande faktor till den potentiella skadehändelsen. Detta kan närmare förklaras med ett exempel rörande naturkatastrofer. I dagens högteknologiska värld har vi goda möjligheter till väderprognoser. Många sådana beskriver utförligt vilka temperaturer, vindar etc. som komma ska. Innebär detta att en avtalskontrahent, i det moderna samhället, inte kan åberopa force majeure i form av naturkatastrof på grund av att skadan för densamme inte har varit oförutsedd? Nej, så enkelt är det inte. Om den skadelidande har försökt förhindra skadan, men misslyckats med detta, kan det likväl vara force majeure. En skiljelinje gentemot exemplet med satirkonstnären är således att en skadelidande vid en naturkatastrof inte till någon del "bidragit" till skadeuppkomsten.

På samma sätt som en terrorattack till viss del kan ha varit förutsedd kan den likafullt ha varit oförutsedd. Terrorattacken som inträffade på Bryggargatan i Stockholm år 2010, vilken jag återkommer till under avsnitt 7.2, är ett exempel på en oförutsedd sådan. De skador som hade kunnat uppkomma hade inte bara varit oförutsedda, utan även varit utanför den skadelidandes kontrollsfär och således uppfylls rekvisiten för force majeure.

Terrorism tycks i mångt och mycket vidröra vid force majeure och därför är det intressant att ställa sig frågan varför terrorism, generellt sett, inte anges i force majeure-klausulerna. Inom exempelvis flygförsäkringsbranschen, närmare bestämt klausul AVN 48B, gäller att terrorism är en del av force majeure men i många andra branscher föreligger annat.¹⁷⁴ En teori från min sida om varför så är fallet är terrorismens breda spektra. I och med att en terrorhandling kan

¹⁷⁴ Se avsnitt 5.2.

komma till uttryck på många skilda sätt är det svårt att rekvisiten för force majeure i alla avseenden anses vara uppfyllda. Ett motargument till denna teori är att terrorism ändå borde innefattas i force majeure och att man får utreda och se till det enskilda fallet om force majeure-rekvisiten är uppfyllda vid terrorhandlingen.

6.4.2 Terrorism som krigsliknande händelse

Det är idag allmänt känt att stater utkämpar väpnade insatser mot terroristorganisationer. Låt säga att Sverige deltar i en sådan konflikt och således blir föremål för attacker utförda av en organisation av nämnda slag. Är det då en självklarhet att gärningarna ”endast” är att betrakta som terrorhandlingar, eller kan gärningarna på något sätt också uppfylla rekvisiten för krigsliknande händelse? Frankrikes nuvarande president François Hollande har uttryckt att Islamiska staten är en terroristarmé som förklarar krig mot stater.¹⁷⁵ Är det på grund av Hollandes uttalande en självklarhet att stater befinner sig i krig med Islamiska staten? Jag har tidigare i uppsatsen redogjort för att begreppet krig i mångt och mycket är en vag definition.¹⁷⁶ Istället är terminologin väpnade konflikter att föredra. För att presidentens uttalande ska vara legitimt krävs således att Islamiska staten uppfyller rekvisiten för att vara en stat, eftersom stater kan utkämpa väpnade konflikter.¹⁷⁷

Terroristorganisationen Islamiska staten har i dagsläget kontroll över betydande markområden i bland andra Syrien, varför organisationen uppfyller rekvisitet att staten ska ha ett landområde med en gemensam ledning. Till detta ska staten formellt anses suverän mot andra stater.¹⁷⁸ Kravet om formell suveränitet har Islamiska staten förvisso inte uppfyllt, eftersom organisationen just är en terroristisk sådan. Därför är det inte troligt att det föreligger någon internationell väpnad konflikt av den anledningen att en formell stat saknas. Detta anser jag dock vara en förenklad sanning. Islamiska staten är ett nytt fenomen och är idag större än vad terroristorganisationer tidigare har varit. Jag antar att när reglerna om väpnade konflikter uppkom fanns det inte en tanke på att något annat än en traditionell stat skulle utgöra part i en väpnad konflikt. När staters militära resurser används i kampen mot Islamiska staten, är det enligt mig ingen skillnad om motståndaren består av en traditionell stat eller en stor terroristorganisation. Till syvende och sist handlar det ändå om militära insatser, varför en

¹⁷⁵ Se avsnitt 1.1.

¹⁷⁶ Se avsnitt 3.3.

¹⁷⁷ Se avsnitt 3.2.1.

¹⁷⁸ Ibidem.

terrororganisation bör kunna likställas med en stat och således vara inblandad i en internationell väpnad konflikt.

6.4.2.1 Storskaliga terroristhandlingar

Jag har tidigare kortfattat redogjort för att det enligt en grundlagsutredning från år 2008 framgår att storskaliga terrorattacker kan jämföras med krig och krigsliknande händelse.¹⁷⁹ Innebär detta att försäkringsbranschen kan åberopa krigsklausulen, med följden att försäkringsersättning inte utbetalas, i en situation när en attack är att klassificeras som en storskalig terroristhandling? Försäkringsbranschen kan teoretiskt sett göra detta och hänvisa till grundlagsutredningen. Förefaller det emellertid att ett försäkringsbolag i praktiken skulle bedöma en stor terroristattack som krigsliknande händelse, får det anses att försäkringstagares intressen skulle åsidosättas. Av terrorismvillkoren framkommer det nämligen ingenting om att en terroristattack skulle kunna betraktas som en krigsliknande händelse,¹⁸⁰ varför villkoren får anses vara otydliga om ett försäkringsbolag väljer att bedöma situationen som krigsliknande händelse. Det är därmed inte troligt att försäkringsbolag skulle nå framgång med ett sådant agerande.

6.4.3 Tvåsidighet även för terrorism?

Jag har beskrivit försäkringsbolagens tvåsidighet av force majeure.¹⁸¹ Ett exempel på innebörden av force majeure-klausulen kan vara att en försäkringstagare har rätt att erhålla försäkringsersättning, eftersom densammes bil har brunnit upp. I väntan på att ersättningen ska utbetalas till försäkringstagaren drabbas försäkringsbolaget av en naturkatastrof, vilket innebär att försäkringsutbetalningen inte sker inom avtalad tidsfrist. Följden av detta är att försäkringstagaren saknar pengar till att införskaffa en ny bil och således lider vederbörande förlust av olika anledningar. Försäkringsbolaget har fortfarande en skyldighet att ersätta den förbrända bilen, men för den eventuella följdförlusten som den försäkrade ådrar sig har bolaget ingen skyldighet att betala ersättning i och med force majeure-undantaget.

När man talar om försäkringsbolagens undantag från att ersätta försäkringstagares eventuella skador, som uppkommit till följd av att bolagen hindrats att exempelvis utbetala försäkringsersättning, blir det återigen intressant huruvida terrorism kan utgöra force majeure. I uppsatsens uppställda försäkringsvillkor framgår det nämligen inte explicit om terrorism är en beståndsdel av force majeure. Är följden av detta att försäkringsbolag saknar rätt att åberopa

¹⁷⁹ Se avsnitt 2.2.2.

¹⁸⁰ Se 5 kap.

¹⁸¹ Ibidem.

ansvarsfrihet när försäkringstagare åsamkas följdskada på grund av bolagens dröjsmål, om dröjsmålet beror på terrorism? För försäkringsbolag är antagligen anledningen till att friskriva sig från denna sorts ansvar en annars okontrollerad skyldighet att utbetala ersättning som vilar på något som bolagen inte har kunnat råda över. Av denna anledning framstår det, enligt min uppfattning, något märkligt om det förefaller att terrorism inte ingår i undantaget. Jag anser det vara högst tveksamt att ett försäkringsbolag skulle underlåta att åberopa sin force majeure-klausul, i en situation när bolaget är förhindrat att genomföra skadeutredning, utbetala ersättning eller iståndsättande av skadad egendom om anledningen är hänförlig till terrorism.

Trygg-Hansa uppställer i sin företagsförsäkring att skada som uppkommit till följd av bolagets dröjsmål med utbetalning inte ersätts, oavsett anledning, och därav är inte denna försäkring föremål för det ovanstående styckets ställda fråga.¹⁸² Men vad är det aktuella för övriga uppställda försäkringar? Detta är något försäkringsbolagen förhoppningsvis kan besvara själva. Om det föreligger att terrorism faktiskt inte representeras i bolagens force majeure-klausuler kan det förslagsvis vara något för bolagen att se över. Antingen genomförs detta genom att uttryckligen medta terrorism i klausulen eller så upprättas en särskild terrorismklausul. Beträffande storskaliga terroristattacker är det högst troligt att försäkringsbolag önskar åberopa force majeure-klausulen, eftersom en sådan attack skulle kunna påverka bolagens skadeutredningsarbete rejält. Således anser jag att även terrorism bör ha en ”tvåsidighet”.

¹⁸² Se avsnitt 5.4.4.

7 Terrorsценарier – praktiska exempel

7.1 NBCR - mjältbrandsattacker

I detta scenario analyseras mjältbrandsattacker, både av större karaktär samt av mindre, utförda i terroristiska syften. Först sker en analys utifrån privatpersoners skadeförsäkringar, eftersom mjältbrand är en smärtsam infektionssjukdom som bland annat drabbar människor.¹⁸³ Mjältbrandsbakterierna skulle även kunna förorsaka skada för företag i form av bakteriesmittad mark och insjuknad personal samt avbrottskador till följd av dessa, varför analys utifrån företagsförsäkringar är relevant.

Det större av dessa två scenarier är ett fiktivt sådant som är hämtat från en studie utförd av danska myndigheter år 2007, där Köpenhamn var skådeplatsen. I studien beräknades skadebeloppen uppgå till hela 23 miljarder danska kronor och 20 försäkringsbolag, med en marknadsandel på 58 procent i Danmark, skulle inte klara lagens solvenskrav och ytterligare 9 företag skulle gå i konkurs. I och med detta exempel påvisade danska myndigheter att den danska försäkringsindustrin inte var i stånd att täcka en stor terrorskada. Det var efter detta som den statliga försäkringsgarantin mot NBCR implementerades.¹⁸⁴ I min analys använder jag mig av den danska studien, men analyserar utifrån att händelsen har ägt rum i Stockholm. I den mindre attacken utgår jag ifrån mjältbrandsattacken i USA år 2001, där 18 personer smittades av bakterierna varav fem miste livet.¹⁸⁵ I min analys inträffar även detta scenario i en svensk stad.

7.1.1 Analys

Används mjältbrand och förefaller rekvisiten för terrorism vara uppfyllda är mjältbrandsattackerna en form av NBCR-terrorism, närmare bestämt med biologisk karaktär. Vilka möjligheter har då privatpersoner och företag att erhålla försäkringsersättning med beaktande av terrorismvillkoren och allmänna undantag som försäkringsbolagen uppställer?

7.1.1.1 Hemförsäkring

Folksam och Länsförsäkringar erbjuder i sina hemförsäkringar ett visst skydd för terrorhandlingar. Emellertid är möjligheterna att erhålla försäkringsersättning för NBCR helt undantagna, varför bolagens försäkringstagare går miste om skadeersättning i båda scenarierna.¹⁸⁶

¹⁸³ Nationalencyklopedin, mjältbrand.

¹⁸⁴ SOU 2013:28 s. 168 f.

¹⁸⁵ Aftonbladet, Caroline Olsson.

¹⁸⁶ Se avsnitt 5.3.1 och 5.3.3.

If skadeförsäkring anger inte explicit någonting om terrorism,¹⁸⁷ varför min slutsats är att skadorna som uppkommer behandlas som vilken annan ”normal” skadehändelse som helst. Rimligtvis sker bedömningen i stil med att en terrorexpllosion ses som en explosion etc. Slutsatsen av detta är att mjältbrandsattacken, som är en skadetyper av biologisk karaktär, inte kommer att behandlas något speciellt på grund av sin relation till NBCR. If nämner nämligen ingenting, i hemförsäkringen, om att skador som orsakats av bakterier och liknande inte ersätts. Vidare har jag redovisat att If är medlem av den danska terrorförsäkringspoolen, varför bolaget tycks vara väl medvetet om betydelsen av ett NBCR-skydd.¹⁸⁸ Skyddet gäller dock för den danska marknaden och därför har svenska försäkringstagare inte rätt till ersättning ur poolen.

7.1.1.2 Företagsförsäkring

Folksam undantar försäkringsersättning vid terrorhandlingar fullt ut och således är en diskussion rörande NBCR oväsentlig.¹⁸⁹ If ersätter som huvudregel terrorhandlingar och terrorism med biologisk vapenföring undantas inte explicit. Däremot uppställer bolaget, i företagsförsäkringen, ett generellt undantag för skada som orsakas av bakterier etc.,¹⁹⁰ varför det inte är troligt att Ifs försäkringstagare i detta fall erhåller ersättning. Det är förvisso terroristerna som frigör bakterierna, men det är bakterierna som direkt orsakar skadan och således är undantaget aktuellt.

Länsförsäkringar ersätter terroristattacker, med vissa undantag, med ett totalt belopp som uppgår till 450 miljoner svenska kronor. I Länsförsäkringars försäkringsvillkor framgår det dock att skada som har uppstått genom biologisk kontamination i samband med en terroristattack inte ersätts.¹⁹¹ Således är det högst osannolikt att ett hos Länsförsäkringar försäkrat företag erhåller försäkringsersättning vid en mjältbrandsattack, oavsett attackens skadeomfattning.

Trygg-Hansa ersätter i allmänhet terrorism och för den enskilda försäkringstagaren är skadebeloppet begränsat till 300 miljoner kronor, medan flera försäkringstagare har att dela på 600 miljoner kronor i förhållande till respektive skadebelopp. Försäkringsbolaget uppställer dock att en terroristhandling som har utförts med hjälp av biologiska ämnen inte omfattas av

¹⁸⁷ Se avsnitt 5.3.2.

¹⁸⁸ Ibidem.

¹⁸⁹ Se avsnitt 5.4.1.

¹⁹⁰ Se avsnitt 5.4.2.

¹⁹¹ Se avsnitt 5.4.3.

försäkringen,¹⁹² varför inte heller Trygg-Hansas företagsförsäkrade erhåller skadeersättning för behandlade mjältbrandsattacker.

Försäkrade i Zürich erhåller i ena försäkringen ingen ersättning, eftersom bolaget undantar terrorhandlingar. Däremot är situationen den motsatta för den andra försäkringen. I denna anger Zürich ingenting om terrorism, mer än att det i ansvarsförsäkringen framkommer att försäkringen inte aktualiseras om skadan har uppkommit i USA.¹⁹³ Med andra ord erbjuder Zürich en försäkring där ersättning inte utgår och en annan där ersättning förmodligen utgår på grund av att Zürich inte uppställer något allmänt undantag mot skador orsakade av bakterier.

7.1.1.3 Sammanställning

Skadescenariot, som framställs i två typer av storleksklasser, är ett exempel på att en NBCR-händelse nödvändigtvis inte behöver medföra okontrollerbara skadebelopp. Trots att skadan i den mindre mjältbrandsattacken inte skulle inkräkta på försäkringsbolagens solvenskapitalkrav och liknande, är ändå slutsatsen att majoriteten av bolagen inte ersätter denna skadetyper. I Ifs hemförsäkring samt i en av Zürichs företagsförsäkringar framgår inga uttryckliga undantag mot terrorism eller skador som orsakats av bakterier, varför dessa försäkringar eventuellt kan möjliggöra försäkringsersättning.

7.2 Självmordsbombare på Drottninggatan

Detta scenario har hämtats ifrån terrorhändelsen som inträffade på Bryggargatan i Stockholm år 2010. Min utgångspunkt är dock att åskådliggöra att händelsen inträffade på Drottninggatan istället och undersöka möjligheterna till försäkringsersättning för de offer som hade kunnat drabbas. I händelsen var det en man som sprängde sig själv till döds med hjälp av en tryckkokarbomb.¹⁹⁴ Utöver den briserade bomben bar mannen även på fem stycken rörbomber och en ryggsäck full med spik samt sprängämne, som inte utlöstes.¹⁹⁵

Enligt vittnesutsago samt uppgifter från det brittiska rättsväsendet, försökte gärningsmannen att detonera sina sprängladdningar på Drottninggatan. Tydliga rörelser från förövaren visade tecken på att avsikten var att bomberna skulle utlösa i en av gatans trängre passager. Istället, när bomberna inte exploderade, avvek mannen in på Bryggargatan och kort tid därefter briserade en av bomberna. I attentatet lyckades gärningsmannen inte beröva någon annan människa livet och inte heller uppstod några omfattande egendomsskador. Avbrottsskador

¹⁹² Se avsnitt 5.4.4.

¹⁹³ Se avsnitt 5.4.5.

¹⁹⁴ SvD, Matilda E Hanson/Mikael Holmström.

¹⁹⁵ Aftonbladet, Victor Stenquist/Carina Bergfeldt/Erik Nises.

uppstod säkerligen. Resultatet av attacken hade emellertid kunnat vara mycket mer förödande, med både människooffer och saksador som följd.¹⁹⁶

7.2.1 Analys

7.2.1.1 Hemförsäkring

Folksamns privatförsäkringstagare kan vara säkra på att erhålla försäkringsersättning eftersom handlingen har varit av skadebringande karaktär, straffbelagd och motiven terroristiska i form av att skada en befolkning. På grund härav ser jag inte några hinder för försäkringstagarna att erhålla ersättning. If anger inte explicit någonting om terrorism,¹⁹⁷ varför min slutsats är att skadorna som uppkommer behandlas som vilken annan ”normal” skadehändelse som helst. I denna situation handlar det således om en explosion.

Vad gäller Länsförsäkringar bör det först konstateras att bolaget generellt sett ersätter skador uppkomna på grund av terroristattacker.¹⁹⁸ Bolaget anger i sin definition av terrorism att handlingen ska vara organiserad, vilket antagligen betyder planerad, och i detta aktuella fall uppstår inga komplikationer på det planet. Gärningsmannen bar på avancerade bomber och hade en klar plan över vad han skulle göra. Den organiserade våldshandlingen är också riktad mot civilbefolkningen för att ingjuta skräck och därför är kraven för terrorism uppfyllda och försäkringsersättning ska utgå.

7.2.1.2 Företagsförsäkring

Till skillnad från vad som framgår av hemförsäkringen ersätter Folksam inte terrorismskador för företag, vilket framgår av deras företagsförsäkring.¹⁹⁹ Detta innebär att de företag som är belägna på Drottninggatan och som har Folksam som försäkringsgivare inte erhåller ersättning för sina potentiella egendomsskador, personalskador eller avbrottsskador. Jag har tidigare i uppsatsen diskuterat huruvida jag anser det vara skäligt att helt undanta försäkringsersättning vid terrorhandlingar.²⁰⁰ Jag vill påstå att denna typ av terrorattack inte påverkar ett försäkringsbolags stabilitetskrav eller solvenskapitalkrav, i den utsträckningen att principerna inte kan efterlevas. Undantaget står därför enligt min uppfattning i strid med vad Finansinspektionen föreskriver ska ingå i försäkringsklassen ”brand och naturkrafter”, i vilken explosioner ingår.

¹⁹⁶ SvD, Hanson/Holmström.

¹⁹⁷ Se avsnitt 5.3.2.

¹⁹⁸ Se avsnitt 5.3.3.

¹⁹⁹ Se avsnitt 5.4.1.

²⁰⁰ Se avsnitt 6.2.

If uppställer att handlingen, för att vara en terroristisk sådan, ska vara brottslig och skadebringande samt vara riktad mot allmänheten där syftet med handlingen kan vara att injaga skräck.²⁰¹ Dessa rekvisit är i aktuellt fall uppfyllda, varför försäkringsersättning ska utbetalas för de eventuella egendoms- och avbrottsskador som drabbat försäkringstagare hos If.

Försäkringstagare med en företagsförsäkring hos Länsförsäkringar har i denna situation rätt till ersättning för uppkomna avbrotts- samt egendomsskador, eftersom både de objektiva och de subjektiva rekvisiten är uppfyllda.²⁰² Detsamma går att konstatera för Trygg-Hansas försäkringstagare. Sistnämnda försäkringsbolag anger att bolaget ersätter egendomsskador och därav föranledda följdskador som omfattas av försäkringen och som står i samband med terrorism.²⁰³

Zürich erbjuder i en av sina företagsförsäkringar ersättning för skador som uppkommit till följd av terrorism, eftersom inget annat anges i villkoren. Bolaget har förvisso också en egendomsförsäkring som utges till industriföretag, i vilken det framgår att skador orsakade av terroristhandlingar inte ersätts. Beträffande avbrottsskador framgår det av avbrottsförsäkringen att en sådan skada ersätts om den uppkommer på grund av en i rörelsen ersättningsbar egendomsskada.²⁰⁴ Industriförsäkringstagare hos Zürich går således miste om kompensation både för egendoms- samt avbrottsskador. Några industrier är dock antagligen inte berörda på Drottninggatan i Stockholm, varför industriförsäkringen inte är särskilt relevant här.

7.2.1.3 Sammanställning

I detta scenario är försäkringsmöjligheterna bättre än i scenario ett. Privatförsäkringstagare med en av berörda hemförsäkringar erhåller försäkringsersättning. Avseende företagsförsäkringen medges ersättning från If, Länsförsäkringar, Trygg-Hansa och delvis Zürich.

7.3 Explosion på Stockholms Centralstation

I detta följande fiktiva scenario har en resväska innehållandes stora mängder sprängmedel, som sedermera exploderar, placerats på en av Stockholms Centralstations perronger. Bomben berövar livet på människor och antalet allvarligt skadade är många. Ytterligare skador som har uppkommit finns på tågagnar, Centralstationens byggnad, avbrottsskador etc. En vecka efter dådet har en av de mer ökända terrororganisationerna tillkännagivit sin skyldighet, varför det inte råder tvivel om att händelsen är att klassificera som terroristhandling.

²⁰¹ Se avsnitt 5.4.2.

²⁰² Se avsnitt 5.4.3.

²⁰³ Se avsnitt 5.4.4.

²⁰⁴ Se avsnitt 5.4.5.

7.3.1 Analys

Jag har tidigare omnämnt att den som bedriver järnvägsverksamhet har ett strikt ansvar när det handlar om skador som kan tänkas uppkomma till följd av verksamheten.²⁰⁵ Det kan alltså handla om att personer som befinner sig i tågagnen blivit skadade eller att skada har uppstått när någon stiger av eller på tåget. På liknande sätt har någon ansvar för perrongen. Regeln om strikt ansvar aktualiseras dock inte i situationer när järnvägsverksamheten saknar förbindelse till skadeuppkomsten, med hänvisning till force majeure. I detta exempelfall har järnvägsverksamheten inte haft någon relation till bombväskan eller kunnat förutse illdådet, varför strikt ansvar inte kan föreligga. Ett järnvägsbolag har i Sverige ingen skyldighet att visitera eller genomsöka människors tillhörigheter innan tillträde ges till stationen och därför har heller inte järnvägsbolaget brutit i sitt ansvar på något sätt. Det jag vill ha sagt med detta är att en terroristhandling kan betraktas som force majeure.

Vilka möjligheter har järnvägsbolaget att erhålla kompensation för skadade tågagnar bland annat? Tidigare har jag redogjort att terrorism normalt sett undantas i försäkring på järnvägsområdet, varför det drabbade bolaget endast kompenseras om bolaget har tecknat en separat försäkring mot terrorism.²⁰⁶

7.3.1.1 Hemförsäkring

För de drabbade privatförsäkringstagarna är chanserna till att erhålla försäkringsersättning goda. Sprängmetoden som terroristerna har använt sig av har ingen relation till NBCR, varför något särskild undantag från ersättning inte föreligger i uppsatsens berörda hemförsäkringar. Det framgår i de försäkrades försäkringsbrev vilken maximal ersättning som utgår vid en händelse som denna, alltså en kumulskadesituation.²⁰⁷

7.3.1.2 Företagsförsäkring

Gällande företagsförsäkringarna synliggörs problem beträffande vissa försäkringsbolags val att explicit undanta terrorism i försäkringen. Jag har tidigare nämnt att Folksam undantagslöst inte ersätter skador förorsakade av terrorism.²⁰⁸ I detta aktuella terrorsenario är således de företag som är försäkrade hos Folksam helt utelämnade i fråga om att erhålla försäkringsersättning.

If uppställer ingenting om undantag från att erhålla försäkringsersättning vid terrorskada. Försäkringsbolaget uppställer ett maximalt kumulskadebelopp uppgående till 50 miljoner

²⁰⁵ Se avsnitt 2.2.3.

²⁰⁶ Se avsnitt 5.1.

²⁰⁷ Se avsnitt 4.2.

²⁰⁸ Se avsnitt 5.4.1.

euro.²⁰⁹ Detta innebär att 50 miljoner euro ska fördelas i förhållande till de försäkrades skadebelopp.

Länsförsäkringar ersätter avbrotts- och egendomsskador som är hänförliga till terroristattack och som inte står i samband med biologisk eller kemisk kontamination eller som uppstått genom oförutsett avbrott i tillförsel utifrån av el, gas, vatten eller värme till följd av terroristattack.²¹⁰ I denna situation erhåller därför företagsförsäkrade hos Länsförsäkringar försäkringsersättning för de skador som inte vidrör vid undantagen. Försäkringsbolagets maximala ersättningsbelopp uppgår till 450 miljoner kronor.

Trygg-Hansa ersätter egendomsskador och därav föranledda följskador som omfattas av försäkringen och som står i samband med terrorism/terroristhandling, med undantag för när biologiska eller kemiska ämnen har använts. I en situation när flera försäkringstagare är inblandade i en samma skadehändelse uppgår den totala ersättningen till 600 miljoner kronor som fördelas mellan de försäkrade i förhållande till var och ens skadebelopp.²¹¹

Zürich erbjuder ersättning i en av sina företagsförsäkringar för skador som uppkommit till följd av terrorism. I den andra företagsförsäkringen, den som förvisso är inriktad mot företag och industri, utges ingen ersättning vid terroristhandling över huvud taget.²¹²

7.3.1.3 Ansvarsförsäkring

Avseende ansvarsförsäkringen har jag tidigare berört att vissa av försäkringsbolagen erbjuder ett ansvarsförsäkringsskydd när en terrorist har åsamkat skada.²¹³ Detta finner jag något märkligt eftersom en ansvarsförsäkring aktualiseras när en försäkringstagare har åsamkat skada och inte när en terrorist bär skulden. Jag kan visserligen föreställa mig att det kan finnas situationer där någon försäkrad i grund och botten har varit försumlig, även i en situation där skadan direkt har vållats av en terrorist. Exempelvis är det möjligt att ett säkerhetsbolag kan ådra sig skadeståndsskyldighet om en skada uppkommer till följd av att terroristens skadebringande föremål inte har undersökts i tillräckligt hög utsträckning etc., med förutsättning att adekvat kausalitet föreligger. Kausalitetssambandet är inte särskilt svårt att fastställa, men adekvansen tror jag däremot är desto svårare. Med andra ord är det ytterst tveksamt om en ansvarsförsäkring, i en situation som denna, kan aktualiseras.

²⁰⁹ Se avsnitt 5.4.2.

²¹⁰ Se avsnitt 5.4.3.

²¹¹ Se avsnitt 5.4.4.

²¹² Se avsnitt 5.4.5.

²¹³ Se 5 kap.

Länsförsäkringar anger uttryckligen att förlust, skada, kostnad, eller utgift som till någon del har orsakats av terrorismhandling inte ersätts,²¹⁴ varför någon utredning huruvida försäkringstagare i aktuellt fall har ådragit sig skadeståndsskyldighet inte är nödvändig ur försäkringssynpunkt. Försäkringsbolaget Trygg-Hansa erbjuder däremot ett ansvarsförsäkringsskydd, med förutsättning att skadeståndsskyldighet föreligger, med vissa undantag. Bland undantagen uppges exempelvis att försäkringen inte gäller under försäkring för allmänt ansvar tecknad av ägare eller brukare av Centralstationen i Köpenhamn, Stockholm, Oslo och Helsingfors eller under försäkring för allmänt ansvar tecknad av säkerhetsföretag som utför bemanningsuppdrag.²¹⁵ Med andra ord är det i och med Trygg-Hansas undantag högst otroligt att någon ansvarsförsäkring skulle utgå i förevarande terrorismscenario.

Zürich uppställer i en av sina företagsförsäkringar att ansvarsförsäkringen inte gäller för skada som orsakats på grund av terroristhandling där skadan har inträffat i USA.²¹⁶ Innebörden är således att en försäkringstagare som trots inblandning av tredje man, i form av en terrorist, ådrar sig skadeståndsskyldighet har möjlighet att erhålla försäkringsersättning ur ansvarsförsäkringen, om skadan har inträffat utanför USA.

7.3.1.4 Sammanställning

För privatförsäkringstagarna är möjligheterna att erhålla försäkringsersättning goda. För bolaget som bedriver järnvägsverksamhet utgår försäkringsersättning om en separat försäkring mot terrorrisk har tecknats. De företagsförsäkrade i Folksam erhåller ingen ersättning i detta fall. Förefaller en ansvarsförsäkring kunna aktualiseras har försäkringstagare i Zürich bäst chans att erhålla ersättning.

²¹⁴ Se avsnitt 5.4.3.

²¹⁵ Se avsnitt 5.3.4.

²¹⁶ Se avsnitt 5.3.5.

8 Slutsats

8.1 Vilka konsekvenser får försäkringsbranschens olika terrorismdefinitioner för försäkringstagare och bör en gemensam definition utarbetas?

Olika definitioner kan medföra att en händelse som enligt lagstiftningen betraktas som terroristbrott inte bedöms enhetligt i försäkringsbranschen.²¹⁷ Följderna av detta är att begreppet terrorism får en osäker innebörd för försäkringstagare, eftersom flera bolag inom försäkringsbranschen kan nå fram till olika resultat. I ett rättssamhälle är det trots allt lagstiftningen som är det centrala, varför definitioner som inte överensstämmer med lagen kan anses oskäliga. Jag anser därför att det är orimligt att en skada som har orsakats till följd av terrorism kan kategoriseras annorlunda i försäkringsbranschen än vad lagen ger uttryck för, eftersom detta kan medföra konsekvenser för försäkringstagare. Följden av skilda definitioner kan vara att ett försäkringsbolag som undantar ersättning för skada orsakad av terrorism väljer en definition som är vidare i sin omfattning än lagtexten, vilket kan vara negativt för försäkringstagare. En gemensam definition av terrorism är därför nödvändig för att bland annat undvika att försäkringsbolag utformar en definition i syfte att begränsa utbetalning av ersättning, men också när det handlar om att underlätta för prognoser av terrorhändelser och sedermera premieberäkna risker. Jag har i uppsatsen påtalat ett behov av en terrorförsäkringspool²¹⁸ i Sverige och en förutsättning för en sådan försäkringspool måste vara att definitionen av terrorism är gemensam, annars kan inte poolen fungera korrekt.

En definition som jag anser vara lämplig att använda i försäkringsbranschen är Folksams. Bolagets definition är enkel att förstå och överensstämmer väl med terroristbrottslagen. Försäkringsbranschen skulle gynnas av att ha en gemensam lydelse av terrorism för att bland annat undanröja oklarheter av innebörden.²¹⁹

8.2 Vilken legitimitet har ersättningsbegränsningar vid terrorskada?

Skador som orsakats till följd av terrorism är svåra för försäkringsbolag att prognosticera.²²⁰ För försäkringsbolag är det viktigt att bland annat följa de principer som uppställs i FRL, för att få bedriva försäkringsverksamhet. Enligt stabilitetsprincipen ska försäkringsbolag driva sin rörelse med en tillfredsställande soliditet, likviditet och kontroll över försäkringsrisker etc., så att åtagandena mot försäkringstagare och andra ersättningsberättigade på grund av försäkringar kan fullgöras.²²¹ Det är komplicerat att förena stabilitetsprincipen, som kräver en precision av

²¹⁷ Se avsnitt 6.1.

²¹⁸ Se avsnitt 6.3.1.

²¹⁹ Se avsnitt 6.1.

²²⁰ Se avsnitt 2.1.

²²¹ Se 4 kap.

försäkringsrisker, med svårigheten att riskbedöma terrorism. Utöver stabilitetsprincipen ska även tilläggas principen om ett tillräckligt solvenskapital i försäkringsbolag. Utrymmet att begränsa ersättning vid terrorskada står därmed i förhållande till att principerna efterlevs.

Med tanke på försäkringsbranschens omfattande ersättningsundantag för skador som orsakats av NBCR-terrorism, samtidigt som terrorhotet mot Sverige har ökat²²², anser jag att en terrorförsäkringspool likt den danska bör implementeras. Försäkringspooler finns sedan tidigare i Sverige, varför några formella komplikationer inte föreligger. Följden av att människor som har utsatts för NBCR-terrorism saknar möjlighet att erhålla försäkringsersättning kan för många innebära en fullständig katastrof.

8.3 Är gränsen mellan terrorism och force majeure tydlig?

Jag vill påstå att terrorism och force majeure ibland går hand i hand. Jag har i uppsatsen framfört vilka rekvisit som huvudsakligen krävs för att en aktualisering av force majeure ska föreligga²²³ och vid tolkning av kraven innefattas terrorism i många fall²²⁴. Betydelsen av huruvida terrorism kan utgöra en del av force majeure har relevans i en situation när ett försäkringsbolag fördröjs att exempelvis utbetala skadeersättning på grund av terrorism. Innefattas terrorism i begreppet behöver försäkringsbolaget inte betala ersättning för förlust som kan uppstå till följd av fördröjningen, men annars gäller det motsatta. Jag har även nämnt att terrorism i vissa fall kan uppfylla det som utgör krigsliknande händelse och sådan händelse innefattas alltid i force majeure, vilket talar för att även terrorism kan innefattas²²⁵.

²²² Se avsnitt 1.1.

²²³ Se 3 kap. och 5 kap.

²²⁴ Se avsnitt 6.4.1.

²²⁵ Se avsnitt 6.4.2 och 6.4.2.1.

Käll- och litteraturförteckning

SOU

SOU 1972:15, Ny regeringsform, ny riksdagsordning.
SOU 2005:85, Tillsyn på försäkringsområdet.
SOU 2008:125, En reformerad grundlag.
SOU 2013:28, Försäkring på transportområdet i krig och kris.

Proposition

Prop. 1998/99:85, Försäkring under krig och krigsfara.
Prop. 1998/99:87, Ändrade försäkringsrörelseregler.
Prop. 2002/03:38, Straffansvar för terroristbrott.
Prop. 2003/04:150, Ny försäkringsavtalslag.
Prop. 2005/06:111, Försvarmaktens stöd till polisen vid terrorismbekämpning.
Prop. 2009/10:80, En reformerad grundlag.
Prop. 2013/14:146, Straffansvar för folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser.

Litteratur

Jan Hellner/Marcus Radetzki, Skadeståndsrätt, Uppl.9. Norstedts Juridik. 2014.
Jan Ramberg/Johnny Herre, Allmän köprätt, Uppl.7. Norstedts juridik. 2014.
Stig Hedberg, Kommentarer till AB 04, Svensk Byggtjänst, 2005.

Internetkällor

Aftonbladet, Caroline Olsson.
<http://www.aftonbladet.se/nyheter/article11448718.ab> (hämtad 2016-01-21).
Aftonbladet, Victor Stenquist/Carina Bergfeldt/Erik Nises.
<http://www.aftonbladet.se/nyheter/article12701091.ab> (hämtad 2015-12-17).
Eivind Eriksen. "Terrorism and Force Majeure in International Contracts," Bond Law Review: Vol. 16: Iss. 2, Article 7.
<http://epublications.bond.edu.au/blr/vol16/iss2/7> (hämtad 2015-12-11).

Finansinspektionen.

http://www.fi.se/upload/30_Regler/10_FFFS/2011/fs1107.pdf (hämtad 2015-12-21).
http://www.fi.se/upload/30_Regler/10_FFFS/2011/fs1108.pdf (hämtad 2016-01-14).
http://www.fi.se/upload/30_Regler/10_FFFS/2011/fs1121.pdf (hämtad 2016-01-14).

Folksam, Bolagsordning.

http://omoss.folksam.se/polopoly_fs/1.92884!/Bolagsordning%20Folksam%20Sak.pdf
(hämtad 2016-01-15).

Forsikring og pension.

<http://www.forsikringogpension.dk/temaer/terrorforsikringspool/Documents/Medlemsliste%20-%20selskaber%20der%20er%20tilmeldt%20terrorforsikringspoolen.pdf> (hämtad 2015-12-08).

ICC.

<http://www.icc.se/sjalvreglering/avtalsmallar> (hämtad 2015-12-10).

http://www.derecho.uba.ar/internacionales/competencia_arbitraje_iic_force_majeure_and_hardship_clauses_2003.pdf (hämtad 2015-12-10).

Nationalencyklopedin.

11 september-attackerna.

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/11-september-attackerna> (hämtad 2015-11-12).

Fission.

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/fission> (hämtad 2016-01-18).

Force majeure.

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/force-majeure> (hämtad 2015-11-19).

Mjältbrand.

<http://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/mjaltbrand> (hämtad 2016-01-21).

Stat.

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/stat> (hämtad 2015-12-05).

Terrorism.

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/terrorism> (hämtad 2015-12-02).

SvD, Matilda E Hanson/Mikael Holmström.

<http://www.svd.se/bomben-skulle-ha-dodat-40-personer> (Hämtad 2015-12-17).

SVT. Robin Linderborg.

<http://www.svt.se/nyheter/utrikes/is-bakom-terrordad-i-paris> (hämtad 2015-11-17).

Säkerhetspolisen.

<http://www.sakerhetspolitik.se/Hot-och-risker/Terrorism/Terrorismbekampning/> (hämtad 2015-11-12).

Teknikföretagen.

http://www.teknikforetagen.se/globalassets/affarsjuridik/nl_09-natet.pdf (hämtad 2015-12-04).

Hemförsäkringar

<http://www.lansforsakringar.se/globalassets/ostgota/dokument/villkor/01644-villkor-hemb42.pdf> (hämtad 2015-12-01).

<http://www.folksam.se/forsakringar/hemforsakring/bostadsrattsforsakring/1.88731> (hämtad 2015-12-01).

https://www.if.se/web/se/SiteCollectionDocuments/Private/hemforsakring_villkor.pdf (hämtad 2015-12-01).

<https://www2.topdanmark.dk/fileadmin/dokumenter/pdf/privat/vilkaar/6650-4-hjemforsikring.pdf> (hämtad 2015-12-08).

Företagsförsäkringar

Folksam, Kombinerad företagsförsäkring.

<http://www.folksam.se/foretag/formedlare/villkorblanketter> (hämtad 2015-12-04).

Trygg-Hansa, Företagsförsäkring.

<https://www.trygghansa.se/SiteCollectionDocuments/Foretag/Foretagsforsakring-130101.pdf>
(hämtad 2015-12-21).

Zürich, Företagsförsäkring.

[http://services.zurich.com/Sites/Sez/Conditions.nsf/\(docid\)/6075743CF2AAA560C1256CFD0050520D/\\$File/ZS+11-6.pdf](http://services.zurich.com/Sites/Sez/Conditions.nsf/(docid)/6075743CF2AAA560C1256CFD0050520D/$File/ZS+11-6.pdf) (hämtad 2015-12-22).

If, Företagsförsäkring 2015.

Länsförsäkringar, Kombinerad företagsförsäkring, V 065:13.

Zürich, Allriskförsäkring, ZS 20-7.